

Piotr Borysiuk

<https://orcid.org/0000-0002-2357-5929>

Komenda Główna Policji, Główne Archiwum Policji

KWESTIA LIKWIDACJI BIURA DO WALKI Z PRZESTĘPSTWAMI GOSPODARCZYMI KOMENDY GŁÓWNEJ MILICJI OBYWATELSKIEJ W OKRESIE 1989–1990

Problematyka roli centralnych pionów milicyjnych, usytuowanych w Komendzie Głównej Milicji Obywatelskiej (KGMO), w procesie instytucjonalnej transformacji organów komunistycznego resortu spraw wewnętrznych nie przyciąga uwagi badaczy. O ile można dostrzec zainteresowanie niektórymi kwestiami dotyczącymi MO (np. likwidacją ZOMO i utworzeniem Oddziałów Prewencji MO, likwidacją ORMÓ) czy też rolą milicyjnych związków zawodowych w okresie przełomu ustrojowego 1989/1990, o tyle dyskurs naukowy skupia się na zakończeniu funkcjonowania Służby Bezpieczeństwa (SB) oraz powstaniu Urzędu Ochrony Państwa (UOP)¹.

¹ P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1, s. 51–107; *idem*, *Przemiany w MSW w latach 1989–1990*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2004, nr 4, s. 45–52; *idem*, *Służba Bezpieczeństwa w latach 1975–1990* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008, s. 9–59; *idem*, *Nowe służby na nowe czasy. Uwagi na temat likwidacji Służby Bezpieczeństwa, weryfikacji i utworzenia Urzędu Ochrony Państwa* [w:] *Niepodległość ma jeden kształt. Antoniemu Macierewiczowi w 70. rocznicę urodzin*, red. M. Kozłowski, Łomianki 2018, s. 385–411; T. Kozłowski, *Koniec imperium MSW. Transformacja organów bezpieczeństwa państwa 1989–1990*, Warszawa 2019; A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, Kraków 2004, s. 451–481; R. Leśkiewicz, *Formalnoprawne aspekty powstania Urzędu Ochrony Państwa* [w:] *Urząd Ochrony Państwa 1990–2002. 25 lat UOP ABW, 6 kwietnia 2015*, red. Z. Nawrocki *et al.*, Warszawa 2015, s. 52–85; *idem*, *Od Służby Bezpieczeństwa do Urzędu Ochrony Państwa*, „Dzieje Najnowsze” 2016, nr 1, s. 165–188; *idem*, *Ustalenia w tle. Przeobrażenia aparatu bezpieczeństwa*

Marginalizuje się rolę MO, o KGMO nawet nie wspominając². Jest to o tyle zaskakujące, że w wyniku transformacji organów komunistyczne-

w służby specjalne państwa demokratycznego (1988–1990) [w:] *Między PRL a III RP (1989–1990). Legalizm czy kontynuacja?*, red. P. Pleskot, Warszawa 2020, s. 279–292; S. Galij-Skarbińska, *The Transformation of Civil Secret Service in Poland in 1989–1990*, Toruń 2016; *eadem*, *Model reformy polskich służb specjalnych na tle innych krajów postkomunistycznych – rozważania teoretyczne*, „Fides, Ratio et Patria. Studia toruńskie” 2016, nr 5, s. 91–105; *eadem*, *Zmiany w strukturze resortu spraw wewnętrznych w drugiej połowie 1989 r. Referat gen. Czesława Kiszczaka – wrzesień 1989 r.*, „Fides, Ratio et Patria. Studia toruńskie” 2018, nr 9, s. 65–79; *eadem*, *Model zmiany cywilnych służb specjalnych w Polsce w latach 1989–1990. Powstanie Urzędu Ochrony Państwa*, Toruń 2019; *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1988–1990. Region łódzki*, wstęp, wybór i oprac. S. Pilarski, Warszawa–Łódź 2009; P. Pleskot, *W cieniu centrali. Struktury pionu SB Komendy Stołecznej MO i Stołecznego Urzędu Spraw Wewnętrznych w latach 1975–1990*, Warszawa 2018, s. 249–274; G. Wszolek, *Służba Bezpieczeństwa w Krakowie na tle przemian w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych 1989–1990*, Warszawa 2019. Zob. ponadto P. Majer, *Resort spraw wewnętrznych w okresie transformacji ustrojowej w Polsce (aspekty organizacyjno-prawne)*, „Echa Przesłtłości” 2009, t. 10, s. 329–351; *idem*, *Między koniecznością a możliwościami – przekształcenia w resorcie spraw wewnętrznych w okresie transformacji ustrojowej w Polsce; aspekty organizacyjno-prawne*, „Zeszyty Prawnicze” 2011, t. 11, nr 3, s. 221–242; *idem*, *Geneza związków zawodowych funkcjonariuszy i pracowników Policji [w:] 95 lat służb policyjnych w Polsce*, red. E. Ura, S. Pieprzny, Rzeszów 2015, s. 467–493. Zob. również wspomnienia dot. utworzenia MSW i UOP w 1990 r.: W. Beres, K. Burnetko, *Gliniarz z „Tygodnika”*. *Rozmowy z byłym ministrem spraw wewnętrznych Krzysztofem Kozłowski*, Warszawa 1991; *Historia z konsekwencjami, rozmawiają Krzysztof Kozłowski i Michał Komar*, Warszawa 2009; J. Widacki, *Czego nie powiedział generał Kiszczak. Z Janem Widackim rozmawia Wojciech Wróblewski*, Warszawa 1992; G. Chlasta, *Czterech. Brochwicz, Miodowicz, Niemczyk, Sienkiewicz*, Warszawa 2014. Zob. również wydawnictwa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego poświęcone początkom UOP, w których zawarto relacje i wspomnienia: „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 6 IV 2010, wydanie specjalne: *20-lecie UOP/ABW*; „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 18 VIII 2011, wydanie specjalne: *Z okazji 80. rocznicy urodzin Krzysztofa Kozłowskiego, pierwszego Szefa Urzędu Ochrony Państwa*; „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 23 VIII 2014, wydanie specjalne: *Pamięci płk. Konstantego Miodowicza – byłego dyrektora Zarządu Kontrwywiadu Urzędu Ochrony Państwa; Urząd Ochrony Państwa 1990–2002. 25 lat UOP ABW...*, a także *Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990)*. *Zbiór studiów*, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013.

² Zob. literaturę wspomnieniową o proveniencji milicyjno-policyjnej: *Byłem człowiekiem Kiszczaka. Generał Marek Ochocki w rozmowie z Krzysztofem Spychalskim*, Łódź 1992; L. Lamparski, *Policja bez tajemnic*, Warszawa 1993; R. Hula, *Glina*, Gdynia 2013; E. Sitek-Wasiak, *Niepokorny. Rozmowy z generałem Adamem Rapackim*, Warszawa 2015; W. Jarczewski, *Transformacja ustrojowa, pryzmat wspomnień i refleksji funkcjonariusza Milicji/Policji [w:] 100-lecie polskiej Policji. Historia i współczesność*, red. J. Gmitruk, Z. Judycki, T. Skoczek, Warszawa 2019, s. 109–117. Zob. również P. Majer, *Milicja Obywatelska i Policja w latach 1944–1994. Geneza i podstawowe przeobrażenia*, „Przegląd Policyjny” 1994, nr 4, s. 59–78; *idem*, *Milicja Obywatelska w systemie organów władzy PRL (zarys problematyki i źródeł)*, Toruń 2003, zwł. s. 74–99. Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Policjantów także wydał publikacje, m.in.: S. Kopka, *Niebieski związek*, Warszawa 2005; *idem*, *Spełnione marzenie*, Warszawa 2015.

go Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW) powstała również Policja, wraz ze swoim urzędem centralnym w postaci Komendy Głównej Policji (KGP). Wyjątkiem od tej reguły jest studium Arkadiusza Nyzia, który dużo uwagi poświęcił zagadnieniu będącemu przedmiotem niniejszego studium³. Nie wyczerpał jednak tematu, wprost przeciwnie – kwestie te wymagają uzupełnienia.

Niniejszy artykuł jest próbą ukazania roli pionu milicyjnego w czasie zmian w resorcie spraw wewnętrznych w okresie 1989–1990, co zostanie zaprezentowane na przykładzie likwidacji Biura do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi (BPG) KGMO, dyskusyjnej zwłaszcza w kontekście transformacji do gospodarki wolnorynkowej i postawy SB względem tego procesu⁴. Bliźniaczy artykuł dotyczy planów integracji milicyjnego Biura Dochodzeniowo-Śledczego (BDŚ) KGMO i esbeckiego Biura Śledczego MSW⁵.

Oprócz kwerendy źródłowej w toku prowadzonych badań istotna okazała się możliwość konfrontacji powziętych ustaleń w rozmowach ze świadkami i uczestnikami wydarzeń: Bogusławem Strzeleckim⁶, Adamem Rapackim⁷,

³ A. Nyzio, *Rakowiecka w remoncie. Transformacja polityki bezpieczeństwa wewnętrznego Polski w latach 1989–1993*, Kraków 2020.

⁴ Zob. M. Sikora, *Slużba Bezpieczeństwa wobec przekształceń ekonomicznych w Polsce 1980–1989. Przyczynek do badań nad ingerencją polskich służb specjalnych w gospodarkę*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2012, nr 20, s. 359–410; *idem*, *Koncesjonowany kapitalizm. Slużba Bezpieczeństwa MSW a „spółki polonijne” w PRL (1976–1989)*, „Dzieje Najnowsze” 2013, R. 45, z. 3, s. 125–146; *idem*, *Slużba Bezpieczeństwa MSW a system bankowy PRL w dobie przekształceń gospodarczych drugiej połowy lat osiemdziesiątych XX w. Wstęp do analizy zagadnienia*, „Studia Polityczne” 2012, nr 30, s. 109–158.

⁵ P. Borysiuk, *Problem połączenia Biura Dochodzeniowo-Śledczego Komendy Głównej MO z Biurem Śledczym MSW w okresie transformacji resortu spraw wewnętrznych w latach 1989–1990*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2022, nr 20.

⁶ Bogusław Strzelecki – nadinspektor Policji w stanie spoczynku, ostatni szef WUSW Kraków, w 1990 r. przewodniczący Zespołu Nadzorującego Organizację Policji, w okresie 1990–1991 zastępca komendanta głównego Policji, następnie wieloletni komendant wojewódzki Policji w Krakowie.

⁷ Adam Rapacki – nadinspektor Policji w stanie spoczynku, od 1980 r. w MO, w okresie 1984–1988 w Wydziale do Walki z PG WUSW Skierniewice, w latach 1988–1990 w Wydziale III BPG KGMO. Od 1990 r. funkcjonariusz Policji. Zob. przebieg jego dalszej kariery do stanowiska zastępcy komendanta głównego Policji oraz podsekretarza stanu w MSWiA/MSW: *Powołania*, „Gazeta Policyjna” (dalej: GP) 1999, nr 19, s. 2; *Nowi komendanci wojewódzcy*, GP 1999, nr 21, s. 6; E. Sitek-Wasiak, *Niepokorny...*; strona internetowa Kancelarii Bezpieczeństwa Rapacki i Wspólnicy – Spółka Komandytowa: <https://kbrapacki.pl/kompetencje-zespołu/adam-rapacki.html>, dostęp 28 II 2021 r.; strona internetowa Stowarzyszenia Generałów Policji RP: <https://sgprp.pl/sgprp/nasze-wladze/zarzad/>, dostęp 12 III 2021 r.

Romanem Hula⁸, Zdzisławem Czarneckim⁹ oraz Waławem Skoczylasem¹⁰. W przypadku tego ostatniego kluczowe są zeznania w sprawie afery alkoholowej, które złożył 3 czerwca 1992 r. przed Komisją Odpowiedzialności Konstytucyjnej Sejmu RP I kadencji¹¹ oraz 8 października 1996 r. przed Trybunałem Stanu¹². Wymiany poglądów nie odmówili również niewymienieni z imienia i nazwiska byli funkcjonariusze Biura Kryminalnego (BK) i BDŚ KGMO.

W literaturze naukowej opisującej koniec działania BPG KGMO występują liczne błędy. Andrzej Misiuk stwierdził, że „likwidacja Biura ds. Przeszypczości Gospodarczej w Komendzie Głównej Milicji

⁸ Roman Hula – podinspektor Policji w stanie spoczynku, milicjant, m.in. zastępca szefa Miejskiego Urzędu Spraw Wewnętrznych ds. MO w Piekarach Śląskich. Twórca milicyjnych i policyjnych związków zawodowych w okresie 1989–1990. Komendant wojewódzki Policji w Katowicach (1990–1991), a następnie komendant główny Policji (1991–1992). Zob. R. Hula, *Głina...*

⁹ Zdzisław Czarnecki – inspektor Policji w stanie spoczynku, w okresie 1980–1987 funkcjonariusz Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego KWMO/WUSW Rzeszów, w latach 1987–1990 funkcjonariusz BDŚ KGMO. Od 1990 r. w Policji. W 1990 r. członek Zespołu Nadzorującego Organizację Policji. Obszerniejszy biogram zob. P. Borysiuk, *Problem...*

¹⁰ Waław Skoczylas – inspektor Policji w stanie spoczynku, milicjant w pionach kolejowym oraz PG. I sekretarz Komitetu Zakładowego PZPR w KGMO. W latach 1981–1986 wiceprzewodniczący Centralnej Komisji Rewizyjnej KC PZPR. W okresie 1986–1990 dyrektor BPG KGMO, od 1986 r. członek społecznego aktywu Centralnej Komisji Kontrolno-Rewizyjnej KC PZPR. Od 1990 r. funkcjonariusz Policji (Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN], PZPR, Komitet Centralny w Warszawie [dalej: KC], Centralna Komisja Rewizyjna, VIII/1, Członkowie Prezydium Centralnej Komisji Rewizyjnej PZPR wybrani na pierwszym plenarnym posiedzeniu CKR w dniu [b.d.d.] lipca 1981 r., b.d., b.p.; *ibidem*, Członkowie Centralnej Komisji Rewizyjnej wybrani na IX Nadzwyczajnym Zejeździe PZPR w lipcu 1981 r., b.d., b.p.; AAN, PZPR, KC, Centralna Komisja Kontrolno-Rewizyjna, X/142, Biuletyn Informacyjny nr 1, styczeń 1987 r., s. 43. Zob. również *Zmiany kadrowe*, GP 1991, nr 25, s. 2; L. Lamparski, *Policja...*, s. 84, 86; *Widzę niekosztowne rezerwy*, GP 1995, nr 7, s. 2.

¹¹ Archiwum Sejmu (dalej: AS), Sejm RP, 243/6, Protokół 14. posiedzenia Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej (dalej: KOK), 3 VI 1992 r., k. 672–690. W trybie dostępu do informacji publicznej autor pozyskał wyżej wymieniony zanonimizowany dokument za pismem BSA I.0164.4.2021 wz. dyrektora Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego (dalej: BSiA SN) z 6 VIII 2021 r. (w zbiorach autora). Materiały zgromadzone w: Archiwum Sądu Najwyższego (dalej: ASN), Trybunał Stanu (dalej: TS), I TS 1/93. W dalszej części pracy wspomniany protokół cytowany jest wyłącznie z kopii otrzymanej z AS.

¹² ASN, TS, I TS 1/93, t. 14, Protokół rozprawy głównej, 8 X 1996 r., s. 3374–3392 (zanonimizowany dokument otrzymany w trybie dostępu do informacji publicznej za pismem BSA I.0164.4.2021 wz. dyrektora BSiA SN z 6 VIII 2021 r., [w zbiorach autora]); ASN, TS, I TS 1/93, t. 14, Stenogram zeznań świadka Waławu Skoczylasa, 8 X 1996 r., s. 3404–3483 (zanonimizowany dokument otrzymany w trybie dostępu do informacji publicznej za pismem BSA I.0164.4.2021 dyrektora BSiA SN z 20 VIII 2021 r., [w zbiorach autora]).

Obywatelskiej w 1988 r., w schyłkowym okresie PRL, stanowiła efekt wdrażania reform gospodarczych rządu Mieczysława Rakowskiego¹³. Tomasz Kozłowski zauważył, że „milicyjne Biuro do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi zostało połączony przez esbecki D[epartament] O[chrony] G[ospodarki]”¹⁴. Arkadiusz Nyzio podał, że BPG KGMO zostało „zlikwidowane jeszcze przez Kiszczaka, który zarządzeniem z 18 stycznia 1990 r. połączył je z Biurem Kryminalnym, w wyniku czego powstał wspomniany Departament Kryminalny”¹⁵. Na tę datę jako moment likwidacji jednostki do walki z PG wskazał również Piotr Majer¹⁶.

BPG KGMO aż do 1990 r. funkcjonowało na podstawie aktów normatywnych z końca lat sześćdziesiątych, wydanych przez ministra spraw wewnętrznych¹⁷ i dyrektora pionu do walki z przestępstwami gospodarczymi (pionu PG)¹⁸. BPG odpowiadało za „organizację rozpoznawania zagrożenia przestępczością, zapobiegania i przeciwdziałania przestępstwom gospodarczym, ujawniania ich sprawców oraz wypracowywania skutecznych metod zwalczania tych przestępstw”¹⁹. Dotyczyło to czynów wyrządzających szkodę w mieniu społecznym wskutek zagarnięcia powierzonych mienia lub nieprzestrzegania przepisów oraz niedbałego lub lekkomyślnego stosunku do niego. Do pionu PG należało też rozpoznawanie i zwalczanie przestępstw dewizowych i przemytu, łapownictwa, uszczuplających należności Skarbu Państwa, na szkodę konsumentów i produ-

¹³ A. Misiuk, *Geneza i rozwój służb policyjnych zajmujących się zwalczaniem przestępczości gospodarczej w Polsce [w:] Przeciwdziałanie patologiom na rynkach finansowych. Od edukacji ekonomicznej po prawnokarne środki oddziaływania*, red. W. Pływaczewski, Warszawa 2015, s. 180.

¹⁴ T. Kozłowski, *Koniec...*, s. 55.

¹⁵ A. Nyzio, *Rakowiecka...*, s. 323.

¹⁶ P. Majer, *Ustawy polskiej Policji (1791–2011). Źródła z komentarzem*, wyd. 2, Szczytno 2013, s. 257.

¹⁷ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), 01225/551, Zarządzenie nr 013/68 ministra spraw wewnętrznych w sprawie regulaminu organizacyjnego Biura do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, 22 II 1968 r., k. 62–65.

¹⁸ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Delegatura w Kielcach (dalej: AIPN Ki), 99/14, Zarządzenie nr 02/69 dyrektora Biura do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi KGMO w sprawie zakresu działania komórek organizacyjnych i rodzajów stanowisk w Biurze do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi KGMO, 16 XII 1969 r., k. 1–11. Zob. również H. KołECKI, *Policyjno-kryminalistyczna problematyka współczesnej przestępczości ekonomiczno-finansowej w Polsce*, Poznań 1992, s. 29–30; K. Madej, *Milicja Obywatelska wobec przestępczości gospodarczej (1956–1970). Ewolucja struktur i jej uwarunkowania*, „Przegląd Historyczny” 2007, t. 98, z. 1, s. 49–70; *idem*, *Bezradność lub represja. Władze wobec przestępczości gospodarczej w PRL (1956–1970)*, Warszawa 2010, s. 128–182.

¹⁹ AIPN, 01225/551, Zarządzenie nr 013/68 MSW – § 1, k. 62.

centów rolnych, prowadzenia działalności gospodarczej bez zezwolenia oraz czynów naruszających przepisy reglamentacyjne²⁰.

BPG KGMO i BK KGMO oraz ich odpowiedniki terenowe były pionami operacyjnymi MO (takie funkcje wykonywały również wyodrębnione komórki arestowe pionu dochodzeniowo-śledczego MO, na szczeblu centralnym ulokowane w BDŚ KGMO²¹).

Oprócz kierownictwa i kancelarii w skład BPG wchodziło siedem wydziałów odpowiedzialnych za realizację zadań w poszczególnych sferach życia gospodarczego: I (budownictwo), II (handel i usługi niematerialne), III (przemysł), IV (rolnictwo), V (transport i łączność) i VII (dewizowy) oraz Wydział VI (Taktyki i Analiz)²². Krzysztof Madej wskazał, że w 1971 r. – wskutek ujawnienia afery „Zalew” – kierownictwo MSW poleciło, aby Wydział VII BPG KGMO przejął wszystkie działania związane z przestępstwami dewizowymi i przemytu (wcześniej kompetencje w tej dziedzinie miał także Wydział VI Departamentu II MSW)²³. Bogusław Strzelecki zauważył, że w latach osiemdziesiątych tzw. dewizówka była wręcz okrętem flagowym KGMO²⁴. Potwierdził to Waław Skoczylas, który stwierdził, iż pion PG „miał bardzo dobre rozpoznanie szczególnie w przestępczości dewizowo-przemysłniczej”²⁵.

W końcu lat osiemdziesiątych BPG KGMO liczyło ok. 80 etatów²⁶. Spełniało dwie podstawowe funkcje: 1) organizacji, nadzoru i kontroli działalności pionu PG w WUSW i RUSW, 2) „branżowego rozpoznania operacyjnego oraz ujawniania przestępstw gospodarczych”²⁷. Ta druga polegała m.in. na „prowadzeniu bezpośredniej pracy operacyjnej – pozyskiwaniu i współpracy z TW i konsultantami oraz prowadzeniu własnych rozpraco-

²⁰ AIPN Ki, 99/14, Zarządzenie nr 02/69 dyrektora BPG KGMO – § 1, k. 2–3.

²¹ Więcej na ten temat zob. P. Borysiuk, *Problem...*

²² § 3 zarządzenia nr 013/68 MSW (AIPN, 01225/551, k. 64) oraz § 2–4 zarządzenia nr 02/69 dyrektora BPG KGMO (AIPN Ki, 99/14, k. 3–6).

²³ K. Madej, *Bezradność...*, s. 140. O aferze „Zalew” zob. *ibidem*, s. 218–228 oraz W. Bagiński, P. Gontarczyk, *Afera „Żelazo” w dokumentach MSW i PZPR*, Warszawa 2012, s. 22–23.

²⁴ Zapiski z rozmowy z Bogusławem Strzeleckim, 7 V 2021 r. (w zbiorach autora).

²⁵ ASN, TS, I TS 1/93, t. 14, Stenogram zeznań świadka Waław Skoczylasa, 8 X 1996 r., s. 3419.

²⁶ Według oficjalnych danych z przeglądu struktur i stanowisk pracy w 1986 r. BPG KGMO miało 79,5 etatu (zob. AIPN, 1099/32, t. 2, Synteza sprawozdania Biura dw. z PG, 21 XI 1986 r., s. 34). Rapacki wskazał, że pod koniec lat osiemdziesiątych w biurze pracowało ok. 80 osób (zob. E. Sitek-Wasiak, *Niepokorny...*, s. 47). Kołeczki podał liczbę 70 (*idem*, *Policyjno-kryminalistyczna...*, s. 31) – o ok. 70 etatach wspominał również Skoczylas (ASN, TS, I TS 1/93, t. 14, Stenogram zeznań świadka Waław Skoczylasa, 8 X 1996 r., s. 3467).

²⁷ AIPN, 1099/32, t. 2, Sprawozdanie z przeglądu struktur i stanowisk pracy w Biurze dw. z Przestępstwami Gospodarczymi KGMO, 11 XI 1986 r., s. 19.

wań operacyjnych i inwigilacji szczególnych o najgroźniejsze przestępstwa gospodarcze²⁸. Zdaniem Adama Rapackiego, BPG KGMO „było bardzo dobrze zorganizowane i sprawnie kierowane. Komenda Główna była wtedy jednostką sztabowo-nadzorczą, ale również częściowo wykonawczą. Funkcje wykonawcze pełniło też Biuro do spraw PG. Tu także prowadziło się sprawy, i to największego kalibru²⁹. W rozmowach z Elżbietą Sitek-Wasiak Rapacki mówił o tym w następujący sposób: „Zbieraliśmy informacje o nowych sprawach gospodarczych prowadzonych na terenie kraju, zwłaszcza o nowych trendach w przestępczości, o nowych sposobach działania sprawców. Analizowaliśmy te informacje i opracowywaliśmy odpowiednią metodykę działania dla milicjantów w całym kraju. Jeździliśmy w teren, do komend, żeby szkolić i pomagać w prowadzeniu konkretnych dochodzeń³⁰. Dodał, że w połowie lat osiemdziesiątych przedmiotem operacyjnego zainteresowania pionu PG stały się firmy polonijne, „zwiastujące proces transformacji gospodarczej³¹. Wtedy ten pion miał być zainteresowany danymi „o przestępstwach dokonywanych na szkodę państwa, przedsiębiorstw państwowych, w mniejszym zakresie firm prywatnych”. Rapacki podsumował: „Wobec słabości aparatu skarbowego byliśmy podstawową służbą chroniącą interesy Skarbu Państwa³².”

Do działalności pionu PG dość krytycznie podchodził dyrektor BPG KGMO Waclaw Skoczylas. Stwierdził, że „niestety nie da się polemizować z krytycznymi ocenami ujawnień aferowych zagarnięć mienia społecznego, z nieadekwatnymi do zagrożenia efektami ujawniania sprawców przestępstw przekupstwa i sprzedajności czy też niekorzystnymi zmianami w efektywności zwalczania spekulacji³³. Odnotował „trudną sytuację kadrową pionu do walki z przestępstwami gospodarczymi – dużo ludzi młodych wiekiem i stażem³⁴, widział „zmniejszenie się skuteczności wykrywczej Milicji Obywatelskiej, w tym pionu do walki z przestępstwami gospodarczymi”. Uznał, że „wynika to np. z faktu, że cały ciężar zapobiegania i zwalczania przestępstw gospodarczych wyraźnie przenosi się na organy ścigania karnego³⁵.”

²⁸ *Ibidem*, s. 20.

²⁹ E. Sitek-Wasiak, *Niepokorny...*, s. 47.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, s. 41.

³² *Ibidem*, s. 44.

³³ W. Skoczylas, *Poziom pracy operacyjnej w zwalczaniu przestępczości*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej MSW im. gen. F. Józwiaka – Witolda w Szczytnie” 1988, nr 2, s. 232.

³⁴ *Ibidem*, s. 249.

³⁵ W. Skoczylas, *Ujawnianie i zwalczanie przestępczości gospodarczej (niektóre problemy)*, „Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych” 1989, R. 17, nr 55, s. 52.

W drugiej połowie 1989 r. uruchomiono proces przekształceń strukturalnych w resorcie spraw wewnętrznych. W lipcu zespół ds. organizacji i zakresu działania MSW i jednostek terenowych resortu, na którego czele stał płk Stanisław Dereń, sporządził kilka propozycji reform w tym obszarze³⁶. W pierwszej z nich podkreślono, że w strukturach MSW wykonujących zadania podstawowe (wskazano tu Służbę Wywiadu i Kontrwywiadu, SB i Służbę Milicji) „zasadne są zmiany w kierunku ich uproszczenia poprzez koncentrację zadań podobnych w jednym ogniwie organizacyjnym”³⁷. W związku z tym zasugerowano, by w SB dzięki integracji dotychczasowych departamentów V i VI MSW oraz części BPG KGMO powołać nowy Departament IV. Z kolei w ramach Służby Milicji postulowano utworzenie Departamentu do Spraw Kryminalnych „z dotychczasowego Biura Kryminalnego oraz [w wyniku] przejęcia części zadań Biura do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi oraz Biura Śledczego i Dochodzeniowo-Śledczego w części dotyczącej pracy operacyjnej w zakł[adach] karnych”³⁸.

W kolejnej propozycji sugerowano, by w SB powołać Departament ds. Bazy (nowy Departament IV) dzięki scaleniu istniejących departamentów V i VI „z jednoczesnym wyłączeniem problematyki Głównego Inspektoratu Ochrony Przemysłu i włączeniem jej do Służby Prewencji”³⁹. Argumentowano: „Przewiduje się coraz większe znaczenie sektora spółdzielczego i prywatnego, i to zarówno w przemyśle, jak i rolnictwie. Wzajemne związki i uwarunkowania będą się rozwijać. Zespół wyraża pogląd, że ochroną operacyjną wszystkich gałęzi gospodarki narodowej powinno zajmować się jedno ogniwo organizacyjne, przynajmniej w centrali MSW”⁴⁰. W konsekwencji w pionie milicyjnym postulowano utworzenie Departamentu Kryminalnego „z połączenia dotychczasowych Biura Kryminalnego, do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi i części Dochodzeniowo-Śledczego”⁴¹. Należy dodać, że gen. Zbigniew

³⁶ Dereń od 16 II 1988 do 15 XI 1989 r. był na etacie dyrektora zespołu w Gabinetie Ministra SW. Pełny biogram zob. P. Borysiuk, *Problem...*

³⁷ AIPN, 1585/359, Propozycje powołanego decyzją Kierownictwa MSW zespołu ds. organizacji i zakresu działania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i jednostek terenowych w aktualnych warunkach społeczno-politycznych (projekt), stanowiące załącznik do pisma V-SVB-00119/89 dyrektora zespołu w MSW płk. Stanisława Derenia z dnia 8 VII 1989 r., b.d., k. 7.

³⁸ *Ibidem*, k. 7–8.

³⁹ AIPN, 1585/359, Propozycje dot. organizacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i ogniw terenowych, stanowiące załącznik do pisma V-SVB-00119/89 dyrektora zespołu w MSW płk. Stanisława Derenia z dnia 18 VII 1989 r., lipiec 1989 r., k. 26–27.

⁴⁰ *Ibidem*, k. 27.

⁴¹ *Ibidem*, k. 27–28.

Nowicki⁴², reprezentujący KGMO, chciał, aby do nowego departamentu wcielono całe BDŚ, by w ten sposób powstał „pion służbowy Kryminalnej Służby Śledczej”⁴³.

W ostatniej propozycji, z 25 lipca 1989 r., w zakresie organizacji strukturalnej pionu SB podtrzymano koncepcję, aby departamenty V i VI zintegrować w Departament ds. Bazy, a GIOP wyłączyć do „Służby Prewencji Milicji Obywatelskiej”⁴⁴. Co do pionu MO zasugerowano, by dokonać wewnętrznego scalenia przez połączenie BK, BPG i BDŚ oraz utworzenie Departamentu Kryminalnej Służby Śledczej⁴⁵.

Trudno wskazać, jak na te pomysły zareagował pion PG. W toku dotychczasowej kwerendy archiwalnej odnaleziono jedynie maszynowy zapisek pod nazwą „Reorganizacja pionu PG”⁴⁶. Stwierdzono w nim: „Sprawą podstawową jest fakt, że na pewno gospodarka narodowa nie pozostanie bez ochrony, a każda radykalna zmiana struktur powołanych do tej ochrony może tylko ją osłabić. [...] [W resorcie] pracują oczywiście odpowiednie ciała nad zmianami strukturalnymi naszego aparatu, dostosowującymi go do spodziewanych nowych warunków funkcjonowania naszego państwa. Nie sądzę jednak, by mogło to stać się z dnia na dzień, w sposób gwałtowny, a przede wszystkim bez wiedzy – jeśli chodzi o pion PG – naszych przedstawicieli”⁴⁷. Wacław Skoczylas stwierdził, że decyzja o likwidacji pionu PG zapadła na początku III kwartału 1989 r.⁴⁸, co koreluje jedynie z pierwszymi projektami zespołu płk. Derenia. W innym miejscu doprecyzował: „Pierwsze sygnały o tym, że pion ma zostać zreorganizowany, a być może nawet i zlikwidowany, wpłynęły do mnie w drugiej połowie, to znaczy po wakacjach, w drugiej połowie 1989 r.”⁴⁹.

W ostatniej dekadzie sierpnia 1989 r. początkowe założenia reorganizacyjne przybrały realny kształt, ale tylko w zakresie pionu SB. Dzięki połączeniu departamentów V i VI oraz GIOP powołano wtedy Departament Ochrony Gospodarki MSW. W strukturze resortu DOG został wymienio-

⁴² Gen. Bryg. Zbigniew Nowicki – doktor, w okresie 1986–1990 zastępca komendanta głównego MO i jednocześnie dyrektor Biura Kontroli i Analiz KGMO (pełny biogram zob. P. Borysiuk, *Problem...*).

⁴³ Więcej na ten temat zob. *ibidem*.

⁴⁴ AIPN, 1585/359, Propozycje dot. organizacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i ogniw terenowych, 25 VII 1989 r., k. 35.

⁴⁵ *Ibidem*. W zakresie BDŚ KGMO przedstawiono alternatywny projekt połączenia z BŚ MSW (więcej zob. P. Borysiuk, *Problem...*).

⁴⁶ AIPN, 1591/98, Reorganizacja pionu PG, b.d., s. 30.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 30.

⁴⁸ AS, Sejm RP, 243/6, Protokół 14. posiedzenia KOK, 3 VI 1992 r., k. 674.

⁴⁹ ASN, TS, I TS 1/93, t. 14, Stenogram zeznań świadka Wacława Skoczylasa, 8 X 1996 r., s. 3411.

ny po raz pierwszy w załączniku do uchwały nr 128/89 Rady Ministrów z 22 sierpnia 1989 r. zmieniającej uchwałę w sprawie nadania statutu organizacyjnego MSW⁵⁰. Oprócz DOG MSW w skład ministerstwa – jako odrębna statutowo jednostka – nadal wchodziło BPG KGMO⁵¹. Charakterystyczne, że nie podjęto wówczas reformy pionów milicyjnych.

Kolejnym krokiem ku powołaniu DOG było zarządzenie nr 075/89 ministra spraw wewnętrznych z 24 sierpnia 1989 r. w sprawie likwidacji i przekształcenia niektórych jednostek organizacyjnych MSW⁵², dotyczące przeformowania dotychczasowych departamentów III, IV, V i VI oraz Biura Studiów i GIOP w trzy skomasowane departamenty: Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa, Ochrony Gospodarki oraz Studiów i Analiz. W akcie tym jako zadanie DOG wskazano ochronę ekonomicznych interesów państwa „poprzez rozpoznawanie i przeciwdziałanie ujemnym zjawiskom zagrażającym bezpieczeństwu państwa i porządkowi publicznemu, w szczególności ujawnianie, zapobieganie i zwalczanie szpiegostwa gospodarczego i innej przestępczości skierowanej przeciwko podstawowym interesom gospodarczym państwa”. Miało to dotyczyć stosunków gospodarczych z zagranicą, bankowości, finansów, giełdy, nowych technologii i patentów, rolnictwa, leśnictwa i gospodarki żywnościowej, handlu wewnętrznego, ochrony bogactw narodowych i środowiska naturalnego, przemysłu w zakresie bezpieczeństwa państwa i obronności oraz działalności „spółek i innych podmiotów gospodarczych, w tym z udziałem kapitału zagranicznego”. Ponadto DOG miał koordynować ochronę zakładów pracy i kontrolować działalność uzbrojonych specjalistycznych formacji ochronnych. Ostatnim zadaniem było uzyskiwanie i gromadzenie „drogą oficjalną, operacyjną i przy użyciu środków technicznych informacji o charakterze gospodarczym mogących być przydatnymi dla organów państwowych”⁵³.

Formowanie DOG MSW trwało długo. W myśl zarządzenia organizacyjnego nr 0406/Org. ministra spraw wewnętrznych z 31 sierpnia 1989 r. miał on powstać 1 września 1989 r.⁵⁴ Wprawdzie 11 września dyrektor

⁵⁰ Zob. dokument nr 21 [w:] *Historyczno-prawna...*, s. 254–257. Skrótowy zarys struktury i zadań DOG MSW zob. P. Piotrowski, *Struktury...*, s. 101–102.

⁵¹ Zob. dokument nr 21 [w:] *Historyczno-prawna...*, s. 256.

⁵² Zob. dokument nr 103 [w:] *Normatywy Departamentu III oraz Departamentu Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa MSW (1956–1990)*, wybór dokumentów W. Frazik, C. Wilanowski, wstęp, red. i oprac. C. Wilanowski, Warszawa 2020, s. 637–639.

⁵³ *Ibidem*, s. 638.

⁵⁴ AIPN, 55/23, Zarządzenie organizacyjne nr 0406/Org., 31 VIII 1989 r., s. 69–70. Na mocy tego zarządzenia 31 VIII 1989 r. unieważniono etaty departamentów V i VI oraz GIOP. Należy zwrócić uwagę na wysokie prawdopodobieństwo, że akt ten został antydatowany, a w rzeczywistości wydano go ok. 18 X 1989 r. (por. AIPN, 01751/4, Notatka dot. wprowadzenia zmian organizacyjno-etatowych w jednostkach MSW

Biura Organizacyjno-Prawnego (BOP) MSW w specjalnym komunikacie poinformowała o przekształceniach w resorcie i powołaniu trzech departamentów (w tym DOG)⁵⁵, ale ich tworzenie trwało nadal, szczególnie wolno na poziomie wojewódzkim. We Wrocławiu i w Krakowie nowe wydziały (w tym ochrony gospodarki) utworzono 1 listopada⁵⁶. Patryk Pleskot zauważył, że dla SUSW zmiany wynikające z zarządzenia nr 075/89 MSW zaczęto „wprowadzać w życie pod koniec października, ale proces ten trwał dłużej, mniej więcej do końca roku”⁵⁷. W listopadzie w SUSW powołano Wydział Ochrony Gospodarki, ale jego struktura miała charakter „szkicowy i orientacyjny” i „nigdy nie została w pełni wypróbowana w praktyce”⁵⁸. W dokumentach z kontroli resortowych przeprowadzonych przez Główny Inspektorat Ministra stwierdzono, że prace w zakresie utworzenia nowych wydziałów SB zakończono 25 listopada 1989 r.⁵⁹ Zgodnie ze stanem osobowym w tym dniu DOG MSW liczył 216 etatów⁶⁰.

Uprawnienia nowej struktury SB były niezwykle szerokie, co musiało skutkować kolizjami z BPG KGMO. W rozmowie na temat funkcjonowania BPG KGMO Adam Rapacki powołanie DOG MSW określił jako „próbę ratowania bezpieczeństwa” lub „próbę ratowania *status quo* Służby Bezpieczeństwa”⁶¹. Charakterystyczne, że od początku formowania DOG w centrali MSW konsekwentnie dezawuowano BPG KGMO. Już 6 września 1989 r. w propozycjach opracowanych przez SB stwierdzono, że „niektóre jednostki organizacyjne MSW winny być – bez szkody dla interesów państwa i resortu – rozwiązane, a ich zadania przejęłyby inne”⁶². Jako

---

wynikających z zarządzenia nr 075/89 ministra spraw wewnętrznych z 24 VIII 1989 r., OP-I-03022/89, 18 X 1989 r., k. 18–22, zwł. k. 22; *ibidem*, Zarządzenie organizacyjne nr 0406/Org. z 31 VIII 1989 r., OP-I-03022/89, k. 13–14).

⁵⁵ AIPN, 01635/2, Komunikat nr 2/89, 11 IX 1989 r., k. 41.

⁵⁶ P. Piotrowski, *Służba...*, s. 50; W. Frazik, *Struktury organizacyjne Służby Bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1956–1990* [w:] *Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce 1945–1990*, red. F. Musiał, M. Wenklar, Kraków 2009, s. 82–83.

⁵⁷ P. Pleskot, *W cieniu...*, s. 260.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 263 i 267 (stąd cytaty).

⁵⁹ AIPN, 01627/1, Sprawozdanie z kontroli doraźnej stanu realizacji zarządzenia nr 075/89 ministra spraw wewnętrznych z dnia 24 VIII 1989 r., poleceń przekazanych na naradzie krajowej aktywu kierowniczego resortu SW w dniu 16 X 1989 r. oraz innych decyzji dot. reorganizacji resortu SW, 18 XII 1989 r., k. 110.

⁶⁰ *Ibidem*, Stan liczbowy etatów Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych na 25 XI 1989 r., b.d., k. 116.

⁶¹ Zapiski z rozmowy z Adamem Rapackim, 24 II 2021 r. (w zbiorach autora). Zob. E. Sitek-Wasiak, *Niepokorny...*, s. 49–50.

⁶² AIPN, 01627/1, Propozycje przedsięwzięć dot. funkcjonowania resortu spraw wewnętrznych, 6 IX 1989 r., k. 155.

przykład podano BPG KGMO, którego „zadania zwalczania przestępczości gospodarczej przejąć powinien Departament Ochrony Gospodarki Narodowej, a zadania dot. zwalczania przestępczości pospolitej – Biuro Kryminalne”⁶³. Z kolei we wrześniowym projekcie referatu ministra sugerowano, aby „zakresy działania jednostek nie pokrywały się i nie nakładały na siebie, jak to ma np. obecnie miejsce w przypadku zakresu działania Biura dw. z Przestępstwami Gospodarczymi oraz powołanego Departamentu Ochrony Gospodarki”⁶⁴.

Inna narracja obowiązywała na zewnątrz. 8 września 1989 r. sejmowa Komisja Administracji i Spraw Wewnętrznych (KAiSW) przesłuchała Kiszczaka jako kandydata na stanowisko ministra spraw wewnętrznych. W trakcie posiedzenia poseł Jarosław Kapsa zapytał go wprost: „Kto będzie zajmował się przestępczością gospodarczą: MO czy SB?”⁶⁵. W odpowiedzi usłyszał: „Czy SB ma zajmować się sprawami gospodarczymi? Wszystkie mniejsze sprawy znajdują się w kompetencji MO. Zdarzają się jednak przestępstwa aferowe, w które zamieszani są ludzie ze szczytów władzy albo też których nici prowadzą za granicę. W takich przypadkach udział SB jest konieczny, bo MO ma za mało środków. Są tu potrzebni wyspecjalizowani ludzie, łącznie z możliwością wykonywania zadań za granicą”⁶⁶.

Dokładnie w dniach obradowania wspomnianej komisji, 7 września 1989 r., milicjanci z MUSW w Piekarach Śląskich, z zastępcą szefa tej placówki ds. MO kpt. Romanem Hulą na czele, sporządzili „List otwarty do Prezesa Rady Ministrów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej Pana Tadeusza Mazowieckiego”, który wkrótce dostarczyli osobiście posłowi Janowi Lityńskiemu w Warszawie⁶⁷. Jako pierwszy postulat wskazali „całkowite oddzielenie Milicji Obywatelskiej od Służby Bezpieczeństwa”, a ponadto rozbudowę „pionów operacyjnych, dochodzeniowych oraz prewencji służby milicji” z etatów pozyskanych m.in. z likwidacji pionu politycznego oraz odzyskania etatów milicyjnych, które od 1975 r. przejmowała SB⁶⁸. Dalej proponowali „utworzenie w służbie milicji jednego

⁶³ *Ibidem*, k. 155.

⁶⁴ Dokument *Egzemplarz roboczy [do] referatu Ministra [Spraw Wewnętrznych gen. Czesława Kiszczaka], [wrzesień 1989] r., AIPN 55/23, k. 147–160 [paginacja pdf]* opublikowany w: S. Galij-Skarbińska, *Zmiany...*, s. 77.

⁶⁵ Biblioteka Sejmowa (dalej BS), II-19542, KAiSW. Biuletyn nr 37/X kad., 8 IX 1989 r., s. 11.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 18.

⁶⁷ R. Hula, *Glina...*, s. 99 i n. (s. 102–103: tekst listu, s. 124–127: fotokopia). Fotokopia również w: S. Kopka, *Niebieski...*, s. 116. Korespondencję opublikowano kilka dni później w: *List otwarty 54 funkcjonariuszy MO*, „Gazeta Wyborcza”, 13 IX 1989, s. 4.

⁶⁸ R. Hula, *Glina...*, s. 101.

pionu operacyjnego bez podziału na pionowy do walki z przestępczością gospodarczą i kryminalną⁶⁹. Roman Hula, do dziś nieukrywający niechętnego stosunku do ówczesnego pionu PG, wyraził pogląd, że był on skostniały, oraz podał w wątpliwość statystyki jego wykrywalności w końcu lat osiemdziesiątych. Podkreślił jednak, że ideą wyżej wymienionego postulatu było utworzenie silnej, scentralizowanej struktury kryminalnej, do której pion PG miał zostać po prostu wchłonięty. Nie chodziło o to, by przestać zwalczać przestępstwa gospodarcze, tylko o to, by zmienić struktury ich ścigania⁷⁰. Dodał: „powstały nowe trendy przestępczości gospodarczej, a w szczególności w sferze finansów i podatków, a do ich zwalczania potrzebni byli prawdziwi fachowcy⁷¹”.

Sprawa przyszłości pionu PG stała się priorytetowa w ostatnim kwartale 1989 r. 2 października odbyło się posiedzenie Kolegium KGMO, na którym rozmawiano o reorganizacji MO⁷². Komendant główny MO gen. dyw. Zenon Trzeciński⁷³ zaproponował całościową reformę milicji, w tym połączenie pionów kryminalnego (dalej KR) i PG, w wyniku czego miał powstać Departament Służby Kryminalnej MO⁷⁴. W toku dyskusji Wacław Skoczylas zasugerował, by scalenie pionów odłożyć „na 2–3 lata, bo będą zmiany w gospodarce”, podkreślając, że szefowie WUSW są za integracją pionów, a zastępcy szefów WUSW i naczelnicy wydziałów „opowiadają się za utrzymaniem pionu PG⁷⁵”. Przeciw integracji oponował również płk Kazimierz Otłowski, dyrektor BDS KGMO⁷⁶, który stwierdził, że „jego zdaniem decyzja o połączeniu PG i KR jest przedwczesna, bo się rozbija struktury, układy, osiągnięcia, a to trudno odrobić⁷⁷”. Po tych głosach Trzeciński zaczął się zastanawiać, „czy nie pójść na propozycję, aby wydziały PG lokować w centrali i dużych województwach, a nie np. w Mońkach (tu łączyć)”. Dodał: „Trzeba określić obszar dzia-

⁶⁹ *Ibidem*, s. 101; *List otwarty 54 funkcjonariuszy...*, s. 4.

⁷⁰ Zapiski z rozmowy z Romanem Hulą, 5 V 2021 r. (w zbiorach autora).

⁷¹ Korespondencja mailowa Romana Huli do Piotra Borysiuka, 25 V 2021 r. (w zbiorach autora).

⁷² Główne Archiwum Policji (dalej: GAP), KGP, 33x/4, t. 3, Protokół posiedzenia Kolegium Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej w dniu 2 X 1989 r., 6 X 1989 r., s. 1–6 protokołu.

⁷³ Gen. dyw. Zenon Trzeciński – komendant główny MO w okresie 14 V 1987 – 9 V 1990 r. (pełny biogram zob. P. Borysiuk, *Problem...*).

⁷⁴ GAP, KGP, 33x/4, t. 3, Protokół posiedzenia Kolegium Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej w dniu 2 X 1989 r., 6 X 1989 r., s. 2 protokołu.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 3 protokołu.

⁷⁶ Płk Kazimierz Otłowski (ur. 1933) – dyrektor BDS KGMO w okresie 26 V 1983 – 12 VII 1990 r. (pełny biogram zob. P. Borysiuk, *Problem...*).

⁷⁷ GAP, KGP, 33x/4, t. 3, Protokół posiedzenia Kolegium Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej w dniu 2 X 1989 r., 6 X 1989 r., s. 3 protokołu.

łania PG w warunkach powstania Departamentu Ochrony Gospodarki Narodowej⁷⁸.

W dniach 16–17 października 1989 r. odbyła się odprawa kadry kierowniczej resortu w Legionowie, która zgromadziła całe kierownictwo MSW oraz jednostek resortu do poziomu szefów MUSW, RUSW i DUSW, w sumie ok. 950 osób⁷⁹. Jej znaczenie podkreśliła obecność premiera Tadeusza Mazowieckiego i prezydenta Wojciecha Jaruzelskiego⁸⁰. Według relacji prasowej w jej trakcie zakomunikowano decyzję o likwidacji pionu PG w milicji. „Gospodarka będzie broniła się sama – motywowali ten krok jego pomysłodawcy”⁸¹.

16 października w Legionowie Kiszczak wygłosił wielogodzinny referat dotyczący kwestii politycznych oraz zmian strukturalnych w resorcie⁸². Niezwykle mocno uwypuklił rolę pionu OG (ochrony gospodarki), a szerzej całej SB. Podkreślił: „Reformująca się gospodarka wymaga także szczególnej ochrony zabezpieczającej skuteczność jej przebudowy. Służba Bezpieczeństwa musi przeciwdziałać nadużyciu i nieprzestrzeganiu prawa w procesie obecnych stosunków własnościowych oraz zwalczać przestępczość gospodarczą o charakterze aferowym”⁸³. Do realizacji tych celów miało służyć m.in. powołanie DOG w sierpniu 1989 r.

Kiszczak zdecydowanie skrytykował MO: „Najwyższe zaniepokojenie budzić musi poziom realizowanych przez nią zadań. Poczynając od 1987 r., notujemy ustawiczny wzrost przestępczości, przy czym po dziewięciu miesiącach bieżącego roku skala negatywnych zjawisk stała się po prostu groźna”⁸⁴. Po przeprowadzeniu ostrej krytyki efektywności pionu kryminalnego Kiszczak bez pardonu zaatakował pion PG: „Nie ma także sukcesów w ujawnianiu najbardziej dokuczliwych przestępstw

⁷⁸ *Ibidem*, s. 4 protokołu.

⁷⁹ Propagandowa relacja z odprawy w: E. Cierlica, *Polsce i Narodowi*, „W Służbie Narodu” 1989, nr 43, s. 2.

⁸⁰ AIPN, 01185/12, Informator, b.d., k. 431–440; AIPN, 0811/24, Zestawienie liczbowe osób biorących udział w naradzie dnia 16 X 1989 r., s. 115–116; *ibidem*, Zestawienia uczestników odprawy w Legionowie, b.d., k. 129–171.

⁸¹ J. Ordyński, *Milicja informowała rząd*, „Rzeczpospolita”, 9 X 1996. Autor artykułu – zamiast BPG KGMO – błędnie użył nazwy Biuro do Walki z Przestępczością Zorganizowaną Komendy Głównej MO.

⁸² AIPN, 01185/12, Wystąpienie ministra spraw wewnętrznych na odprawie kierowniczego aktywu resortu spraw wewnętrznych w dniu 16 X 1989 r., k. 493–573. Dotychczas wydano jedynie fragment wystąpienia Kiszczaka – zob. dokument nr 149 [w:] *Zmierzch dyktatury. Polska lat 1986–1989 w świetle dokumentów*, t. 2: *Czerwiec–grudzień 1989*, wybór, wstęp i oprac. A. Dudek, Warszawa 2010, s. 326–339.

⁸³ AIPN, 01185/12, Wystąpienie ministra spraw wewnętrznych na odprawie kierowniczego aktywu resortu spraw wewnętrznych w dniu 16 X 1989 r., k. 528.

⁸⁴ *Ibidem*, k. 553.

gospodarczych. Szczególnie żenująco przedstawia się ściganie aferowych zagarnięć mienia społecznego. [...] Drastycznie zmieniła się liczba spraw o niegospodarność, sprzedajność funkcjonariusza publicznego, kwalifikowane przekupstwo i spekulację oraz przestępstwa dewizowo-przemysłowe i podatkowe o dużym ciężarze gatunkowym”⁸⁵. Narzekał, że musi się tłumaczyć z nieskuteczności milicji, a także skrytykował obniżenie poziomu i wydajności jej pracy operacyjnej⁸⁶.

Następnie zobowiązał komendanta głównego MO „do przeprowadzenia w terminie do 15 listopada 1989 r. niezbędnej reorganizacji pionów służbowych Milicji Obywatelskiej, przyjmując jako ogólne założenie dostosowanie struktury do występującego zagrożenia przestępczymi, a także zakładanych zmian w systemie prawa karnego”. Postulował: „Przedstawione zmiany organizacyjne stwarzają konieczność analizy zakresu działania wszystkich jednostek organizacyjnych. Chodzi o to, by zakresy działania jednostek nie pokrywały się i nie nakładały na siebie, jak to na przykład mogłoby mieć miejsce w przypadku zakresów działania Biura do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi oraz Departamentu Ochrony Gospodarki”⁸⁷.

Przekaz Kiszczaka był jasny: pozytywne przekształcenia strukturalne dokonane w SB, ostra krytyka nieefektywności milicji i polecenie zmian strukturalnych w MO z sugestią, aby zakresy działania poszczególnych komórek się nie dublowały.

Uczestnik odprawy w Legionowie Wacław Skoczylas określił ją mianem „narady historycznej dla pionu” PG⁸⁸. Zeznał: „[Kiszczak wskazał] na potrzebę dostosowania działalności milicji ówczesnej i Służby Bezpieczeństwa do nowych warunków. I w ramach tego wydał polecenia, żebyśmy przeprowadzili analizę i odpowiednie prace koncepcyjne zmierzające do odpowiedniego ustawienia zakresu działania departamentu ochrony gospodarki narodowej Służby Bezpieczeństwa i policji w zakresie zwalczania przestępstw gospodarczych”⁸⁹.

Skoczylas stwierdził: „[Kiszczak] polecił wzmocnienie pionu ochrony gospodarki narodowej Służby Bezpieczeństwa i wydał dyspozycje, aby zadania związane ze ściganie afer gospodarczych przekazać tej służbie, a nam pozostawić ujawnianie drobnych przestępstw”⁹⁰. I doprecyzował,

⁸⁵ *Ibidem*, s. 555–556. Krytyka pionu kryminalnego: s. 553–555.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 559.

⁸⁷ *Ibidem*, s. 567.

⁸⁸ ASN, TS, I TS 1/93, t. 14, Stenogram zeznań świadka Wacława Skoczylasa, 8 X 1996 r., s. 3424.

⁸⁹ *Ibidem*, s. 3411.

⁹⁰ AS, Sejm RP, 243/6, Protokół 14. posiedzenia KOK, 3 VI 1992 r., k. 681.

że Kiszczak nakazał, aby DOG MSW „zajmował się m.in. rozpoznaniem powiązań ekonomicznych z przedsiębiorstwami zagranicznymi, wyjaśnianiem wypadków w gospodarce narodowej, a więc zatrucia powietrza, gleby, wody, ujawnianiem i przeciwdziałaniem uszkodzeniom linii na węzłach i ciągach, rozpoznaniem i ujawnianiem, i rozpracowaniem przestępstw godzących w interesy ekonomiczne państwa, rozpoznawaniem zjawisk w handlu, przemyśle i rolnictwie, doskonaleniem systemu ochrony zabezpieczenia gospodarki narodowej, rozpoznaniem nastrojów pracowniczych i przekazywaniem informacji przydatnych dla władz”⁹¹.

Skoczylas podał trzy powody takiego potraktowania BPG KGMO. Pierwszy to chęć SB, aby „zostawić sobie furtkę do pracy operacyjnej w przedsiębiorstwach, spółkach”, co stanowiłoby „naturalny sposób penetrowania tych środowisk”⁹². Drugim – najistotniejszym – był wzrost przestępczości kryminalnej, co powodowało konieczność kadrowego wzmocnienia tego pionu⁹³. Skoczylas wspomniał: „[Kiszczak powiedział mi], że był pod ogromnym naciskiem w reorganizacji milicji i m.in. poprzez, no, tę degradację pionu PG, powiem, liczone się z tym, że narastająca przestępczość kryminalna będzie wymagała tak absorbującego policję zadaniowania, że po prostu zrezygnowano z tego pionu na rzecz pionu kryminalnego”⁹⁴. Trzecią przyczyną, „bardzo naiwną”, była „rozpowszechniona wówczas złudna nadzieja, że w miarę prywatyzacji gospodarki właściciele będą się martwić o to, aby zwalczać przestępczość, a nie policja i Służba Bezpieczeństwa”⁹⁵.

Według Skoczylasa kierownictwo KGMO rozumiało zamysł Kiszczaka „w ten sposób, że w jednym pionie zostanie połączone zwalczanie przestępstw kryminalnych oraz drobniejszych przestępstw gospodarczych”⁹⁶. Kwestia dalszych losów pionu PG była przedmiotem obrad Kolegium KGMO. Zgodnie z relacją Skoczylasa w ich trakcie komendant główny MO gen. Trzcziński zapytał, kto jest za likwidacją pionu PG. Skoczylas stwierdził: „tylko dwóch dyrektorów, ja i jeden z dyrektorów, byliśmy za tym, żeby nie likwidować pionu PG, pozostali dyrektorzy, i ich było dwunastu, byli za likwidacją tego pionu”⁹⁷. W innym miejscu zauważył,

⁹¹ ASN, TS, I TS 1/93, t. 14, Stenogram zeznań świadka Wacława Skoczylasa, 8 X 1996 r., s. 3426–3427.

⁹² AS, Sejm RP, 243/6, Protokół 14. posiedzenia KOK, 3 VI 1992 r., k. 676 *dorso*.

⁹³ *Ibidem*, k. 676 *dorso*.

⁹⁴ ASN, TS, I TS 1/93, t. 14, Stenogram zeznań świadka Wacława Skoczylasa, 8 X 1996 r., s. 3415.

⁹⁵ AS, Sejm RP, 243/6, Protokół 14. posiedzenia KOK, 3 VI 1992 r., k. 676 *dorso*.

⁹⁶ *Ibidem*, k. 681.

⁹⁷ ASN, TS, I TS 1/93, t. 14, Stenogram zeznań świadka Wacława Skoczylasa, 8 X 1996 r., s. 3427–3428.

że „na kolegium komendanta głównego zaledwie dwóch dyrektorów wypowiadało się za potrzebą istnienia tego pionu. Inni uważali, że ten pion nie ma racji bytu”⁹⁸.

Trudno rozstrzygnąć, czy Wacław Skoczyła miał na myśli wyżej opisane posiedzenie Kolegium KGMO z 2 października, gdzie przeciw integracji pionów KR i PG opowiedzieli się on i Kazimierz Otłowski, czy też o wiele ważniejsze zebranie tego gremium z 23 października 1989 r., odbyte już po odprawie w Legionowie, w czasie którego kwestia dalszych losów pionu PG zdominowała dyskusję⁹⁹. Wacław Skoczyła przedstawił wtedy „cztery warianty działania pionu ochrony gospodarki narodowej”¹⁰⁰:

1. samodzielny pion PG o zmodyfikowanym zakresie działania, wynikającym z nowych zagrożeń (w WUSW samodzielne wydziały PG, wyspecjalizowane ogniwa w dużych RUSW i operacyjno-dochodzeniowe w małych WUSW, w komisariatach MO samodzielne stanowiska referentów ds. operacyjnych),
2. umieszczenie pionu PG w pionie OG,
3. połączenie pionu KR z PG i utworzenie pionu operacyjnego,
4. scalenie pionu DŚ z PG i powołanie pionu operacyjno-dochodzeniowego¹⁰¹.

W toku debaty gen. bryg. Edward Kłosowski, zastępca komendanta głównego MO, „stwierdził, że odpowiada mu łączenie dwóch biur KGMO”. Z kolei Otłowski konsekwentnie się temu sprzeciwiał: „[...] na siłę próbujemy zrobić reorganizację. Nie można łączyć PG z DŚ. Trzeba dołączyć KR i tworzyć Policję Kryminalną i Porządkową. [...] W PG pojawiają się nowe zagrożenia, zaś przestępstwa kryminalne zdominują obecnie PG. Nie czas, by te piony łączyć”. Pogląd Otłowskiego podzielił płk Piotr Prochnowski, dyrektor Biura Prewencji KGMO¹⁰².

Pułkownik Zbigniew Jabłoński, dyrektor BK KGMO, powątpiewał, czy DOG przejmie jakiegokolwiek zadania z PG. Stwierdził: „[...] nie należy łączyć PG i KR, bo im niżej, tym bardziej będzie się zacierać znaczenie PG na korzyść KR. Jest to trudne połączenie tych pionów”. Wskazał, że „praca koncentruje się w rejonie”, więc zaproponował przegrupowanie w RUSW, tak, aby oddzielić pracę operacyjną od dochodzeniowej – „tam, gdzie są sekcje/referaty operacyjno-dochodzeniowe – podzielić na sekcje

⁹⁸ *Ibidem*, s. 3467.

⁹⁹ GAP, KGP, 33x/4, t. 3, Protokół posiedzenia Kolegium Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej w dniu 23 X 1989 r., 25 X 1989 r., s. 1–6 protokołu.

¹⁰⁰ *Ibidem*, s. 2 protokołu.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 2–3 protokołu.

¹⁰² *Ibidem*, s. 3 protokołu.

(referaty) operacyjne PG i dochodzeniowe”. Zauważył: „w grę nie wchodzi łączenie Departamentu Ochrony Gospodarki z PG”¹⁰³.

Otłowski podkreślił, że „należy zasygnalizować wyodrębnienie komórek dochodzeniowych i operacyjnych”. Kłowski stwierdził, iż w wyniku reorganizacji trzeba „uwypuklić pion KR, aby wreszcie coś drgnęło”. Zgodził się z nim Jabłoński: „jeżeli przegramy sprawę wzmocnienia pionu KR, to będzie źle”. Ponadto zauważył: „Pion PG musi ulec zmniejszeniu, bo popełnimy błąd. Broniąc pionu PG, musimy wyraźnie powiedzieć, czym się ten pion zajmuje”. Sprzeciwił mu się Skoczylas, który za błędne uznał przekonanie, że wskutek ograniczenia przestępczości kryminalnej należy zredukować liczbę etatów PG – ponieważ przestępczość się nie zmniejszyła. Opowiedział się za tym, aby to DOG zwalczał przestępczość gospodarczą – „wtedy PG zajmie się przestępczością kryminalną”¹⁰⁴.

Debatę podsumował prowadzący posiedzenie gen. Zbigniew Nowicki, który wrócił do czterech wariantów Skoczylasa, jednak wykluczył trzeci z nich, czyli połączenie PG z KR. Zaproponował, aby „iść w kierunku wariantu pierwszego – samodzielnego PG; zrobić wariantowo: do szczebla RUSW – wskazać pozytyw i negatywy oraz koszty. Pokazać, jak wyglądałyby siły w RUSW w podziale na pion dochodzeniowy i operacyjny (niżej nie ma specjalizacji)”¹⁰⁵.

Dyskusja z 23 października 1989 r. nie okazała się wystarczająco konkluzyjna dla pionu PG, ponieważ Wacław Skoczylas zeznał, że w okresie październik–listopad 1989 r. chodził do gen. Józefa Sasina, dyrektora DOG MSW, „aby prosić o wycofanie decyzji dotyczącej zakresu działania pionu do zwalczania przestępczości gospodarczej”. Stwierdził: „Sasin podzielał moje obawy, że Służba Bezpieczeństwa nie ma przygotowanych ludzi do tej pracy, lecz miał inną wizję. W tej sprawie byłem osamotniony w kierownictwie”¹⁰⁶.

Z kolei wg Stanisława Derenia jeszcze w pierwszej połowie listopada 1989 r. w KGMO koncepcyjnie zakładano, że w wyniku połączenia BK i BDŚ KGMO powstanie Kryminalna Służba Śledcza MO¹⁰⁷. Dereń nic nie wspominał o dalszych losach pionu PG.

14 listopada 1989 r. gen. Trzcziński odpowiedział pisemnie na polecenie Kiszczaka sprzed miesiąca¹⁰⁸. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom cen-

¹⁰³ *Ibidem*, s. 3 protokołu.

¹⁰⁴ *Ibidem*, s. 4 protokołu.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ AS, Sejm RP, 243/6, Protokół 14. posiedzenia KOK, 3 VI 1992 r., k. 684–684 *dorso*.

¹⁰⁷ AIPN, 3828/4, Notatka płk. Derenia, 14 XI 1989 r., k. 8. Zob. P. Borysiuk, *Problem...*

¹⁰⁸ AIPN, 0811/23, Pismo BK-0135/89 komendanta głównego MO gen. dyw. Zenona

trali MSW, przyjęto zasadę uproszczenia struktur przez likwidację trzech biur, w tym BPG KGMO (a także Biura Operacyjnego KGMO i Biura Śledczego MSW)¹⁰⁹. Oznaczało to odrzucenie deklarowanej jeszcze trzy tygodnie wcześniej samodzielności pionu PG. W zamian proponowano utworzenie Departamentu Kryminalnego (DK) MSW, który miał powstać z połączenia BK i BPG KGMO, z równoczesnym powołaniem struktur wojewódzkich (wydziały kryminalne) oraz dzielnicowych, miejskich i rejonowych (wydziały, sekcje albo referaty). Za integracją miały przemawiać „zanikanie formalnoprawnej podstawy istnienia pionu do walki z przestępstwami gospodarczymi na skutek zamierzonego jeszcze w tym roku zrównania wszystkich form własności, zniesienia podziału na obrót społeczny i nieuspołeczniony, a w ślad za tym zrównania karnoprawnej ochrony mienia niezależnie od form jego własności; utworzenie w Służbie Bezpieczeństwa pionu zajmującego się całokształtem problematyki związanej z ochroną gospodarki; konieczność zintensyfikowania walki z wyraźnie manifestującymi się przestępstwami produkcji i obrotu mieniem, a także w obrocie pieniężnym”¹¹⁰.

DK MSW, oprócz kierownictwa i kancelarii, miał składać się z dziesięciu wydziałów: I – Zabójstw i Bandytyzmu, II – Włamań i Kradzieży, III – Przestępstw Przemysłowo-Dewizowych, Fałszerstw i Oszustw, IV – Narkomanii i Zjawisk Patologicznych, V – Poszukiwań, VI – Przestępstw w Przemśle i Transporcie, VII – Przestępstw w Gospodarce Żywnościowej i Usługach Niematerialnych, VIII – Taktyki i Analiz, IX – Informacji i Rozpoznania, X – Krajowego Biura Interpolu¹¹¹. W projekcie zakładano więc utrzymanie trzech byłych wydziałów BPG KGMO, w sugerowanej numeracji jako III, VI i VII.

Propozycja KGMO, aby zintegrować piony KR i PG, nie była przedmiotem kontrowersji na posiedzeniach kierownictwa MSW 27 listopada i 4 grudnia 1989 r.¹¹² W związku z tym 22 grudnia gen. Trzciniński przesłał do BOP MSW projekty zarządzeń w sprawie reorganizacji MO¹¹³. Jak zauważono w BOP MSW: „Projekt zarządzenia opracowano w Komendzie Głównej MO przy współudziale Biura Organizacyjno-Prawnego MSW

Trzcinińskiego do wiceprezesa Rady Ministrów, ministra spraw wewnętrznych gen. broni Czesława Kiszczaka, 14 XI 1989 r., k. 122–132 (oraz powtórnie: k. 159–169).

¹⁰⁹ *Ibidem*, k. 122.

¹¹⁰ *Ibidem*, k. 125.

¹¹¹ *Ibidem*, k. 125–127.

¹¹² Zob. AIPN, 0811/23, Notatka z posiedzenia Kierownictwa MSW w dniu 27 XI 1989 r. godz. 15.00, 27 XI 1989 r., s. 77–98; *ibidem*, Protokół posiedzenia Kierownictwa MSW odbytego dnia 4 XII 1989 r. godz. 15.00–16.40, [4 XII 1989 r.], k. 170–176.

¹¹³ AIPN, 1098/16, t. 1185, Pismo BK-01081/89 komendanta głównego MO do dyrektora BOP MSW, 22 XII 1989 r., k. 2.

w związku z decyzją podjętą w dniu 4 grudnia 1989 r. na posiedzeniu kierownictwa resortu spraw wewnętrznych w celu dalszego uproszczenia struktury organizacyjnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych¹¹⁴.

W tym samym czasie gen. Nowicki wskazał: „Stara struktura MO jest dopasowana do zwalczania innego rodzaju zagrożeń, trzeba ją więc zmienić i to właśnie robimy [...]. Ideą przewodnią jest uproszczenie struktur i zmniejszenie formalizmu, a w ślad za tym podniesienie sprawności zwalczania przestępczości pospolitej i innych naruszeń prawa”¹¹⁵.

Propozycje KGMO przybrały realny kształt w zarządzeniu nr 7 ministra spraw wewnętrznych z 18 stycznia 1990 r. w sprawie połączenia i przekształcenia niektórych jednostek organizacyjnych MSW¹¹⁶. Na jego podstawie powołano Departament Prewencji i Porządku Publicznego MSW (z połączenia Biura Prewencji i Biura Operacyjnego), DK MSW (ze scalenia BK i BPG) oraz Biuro Informacji i Planowania Działalności Milicji Obywatelskiej MSW (z przekształcenia BKiA). Przewidziano, że dwa pierwsze departamenty będą miały terenowe odpowiedniki w WUSW (SUSW), DUSW, MUSW i RUSW¹¹⁷.

O wydaniu tego zarządzenia i powstaniu nowych jednostek MSW gen. Pudysz w końcu stycznia 1990 r. oficjalnie poinformował Jacka Ambroziaka, ministra – szefa Urzędu Rady Ministrów w rządzie Tadeusza Mazowieckiego: „dokonano zmiany zakresu działania wspomnianych jednostek w kierunku dostosowania ich do aktualnej i przewidywanej sytuacji społeczno-politycznej”¹¹⁸.

Następnie wydano zarządzenie nr 30/90 ministra spraw wewnętrznych z 19 lutego 1990 r. w sprawie zakresu działania DK MSW¹¹⁹, który miał wykonywać „zadania w zakresie organizacji procesu rozpoznania, zapobiegania i zwalczania przestępczości kryminalnej i gospodarczej oraz wypracowywania i wdrażania skutecznych metod działania”, współpra-

¹¹⁴ *Ibidem*, Notatka dot. projektu zarządzenia w sprawie połączenia i przekształcenia niektórych jednostek organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, l.dz. OP-III-1257/89, 8 I 1990 r., k. 6.

¹¹⁵ I. J[urczenko], *Złoczyńcy u drzwi. Milicja nie nadąża z rejestracją przestępstw*, „Prawo i Życie” 1990, nr 1, s. 4.

¹¹⁶ AIPN, 3604/1, Zarządzenie nr 7 ministra spraw wewnętrznych w sprawie połączenia i przekształcenia niektórych jednostek organizacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, 18 I 1990 r., k. 52–54.

¹¹⁷ *Ibidem*, k. 52.

¹¹⁸ AIPN, 1098/16, t. 1185, Pismo OP-III-1257/89 podsekretarza stanu w MSW gen. bryg. Zbigniewa Pudysza do ministra szefa Urzędu Rady Ministrów Jacka Ambroziaka, 31 I 1990 r., k. 3–4.

¹¹⁹ AIPN, 3604/1, Zarządzenie nr 30/90 ministra spraw wewnętrznych w sprawie zakresu działania Departamentu Kryminalnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, 19 II 1990 r., k. 241–244.

cując z Interpolem oraz policjami (milicjami) innych państw¹²⁰. W dużej części miała to być struktura sztabowa na centralnym kierunku zwalczania przestępczości kryminalnej i gospodarczej. Niemniej wskazano, że do zadań DK MSW należy „prowadzenie własnych spraw ewidencji operacyjnej i współpraca z poufnymi osobowymi źródłami informacji” oraz „prowadzenie ewidencji kryminalno-rozpoznawczej”¹²¹. Organizacja nowego tworu miała zostać opisana w etacie określonym zarządzeniem organizacyjnym, a dyrektor DK MSW – w porozumieniu z dyrektorem Departamentu Kadr MSW – w ciągu trzech miesięcy miał wskazać „szczegółowy zakres działania komórek organizacyjnych jednostki z uwzględnieniem zakresów czynności na poszczególnych stanowiskach pracy oraz ramowy zakres działania wydziałów kryminalnych WUSW (SUSW)”¹²².

Utworzenie nowej struktury podano do oficjalnej wiadomości 18 lutego 1990 r.: „Departament Kryminalny powstał w miejsce dawnych biur: kryminalnego i do walki z przestępstwami gospodarczymi. W jego skład w najbliższej przyszłości wejdzie także Krajowe Biuro Interpolu”¹²³.

Według Tadeusza Paciorka na podstawie zarządzenia ministra spraw wewnętrznych z 18 stycznia 1990 r. zlikwidowano pion PG¹²⁴. Również Arkadiusz Nyzio stwierdził, że w tym dniu Kiszczak rozwiązał BPG KGMO, łącząc je z BK KGMO i tworząc DK MSW¹²⁵.

W rzeczywistości jednak DK MSW w ogóle nie powstał, co zgodnie potwierdzili byli funkcjonariusze BPG, BK i BDŚ KGMO. Adam Rapacki zauważył, że dla niego informacja o utworzeniu DK MSW to zupełna nowość. Wskazał również, że do momentu powstania Policji pracował w BPG KGMO, które funkcjonowało do końca istnienia MO. Podkreślił przy tym wyraźnie, że nigdy nie pracował w DK MSW¹²⁶. Z kolei ówczesny funkcjonariusz BK KGMO wskazał, że do końca istnienia MO pracował w tym biurze, nie wiedząc nawet, iż powstał DK MSW i w ogóle połączono pion kryminalny i PG w KGMO. Oceniał, że okazane mu zarządzenia MSW ze stycznia i z lutego 1990 r. dotyczące powołania DK MSW należy traktować jako plany, które były wtedy różne¹²⁷. Z kolei

¹²⁰ *Ibidem*, k. 241.

¹²¹ *Ibidem*, k. 241–243.

¹²² *Ibidem*, k. 243.

¹²³ E. Cierlica, *W spadku dla Policji*, „Magazyn Kryminalny 997”, 18 II 1990, s. 4

¹²⁴ T. Paciorek, *Biuro do spraw Przestępczości Gospodarczej KGP* [w:] *Wyższa Szkoła Policji 1990–1995. Księga jubileuszowa z okazji 5 rocznicy powołania. Studia i materiały*, red. M. Goettel, Szczytno 1995, s. 27.

¹²⁵ A. Nyzio, *Rakowiecka...*, s. 322–323.

¹²⁶ Zapiski z rozmowy z Adamem Rapackim, 24 II 2021 r. (w zbiorach autora).

¹²⁷ Zapiski z rozmowy z anonimowym funkcjonariuszem BK KGMO, 17 II 2021 r. (w zbiorach autora).

Zdzisław Czarnecki stwierdził wprost, że DK MSW utworzono tylko na papierze, a piony PG i KR funkcjonowały odrębnie w skali ogólnopolskiej do końca istnienia MO¹²⁸.

O tym, że nie zorganizowano DK MSW, świadczy również informacja, iż 25 marca 1990 r. ze służby został zwolniony płk Tadeusz Strzaliński – zgodnie z komunikatem personalnym opuścił on stanowisko zastępcy dyrektora BPG KGMO, które wówczas nie powinno było istnieć od przeszło dwóch miesięcy¹²⁹. W toku kwerendy nie odnaleziono danych potwierdzających powołanie dyrektora i zastępcy dyrektora DK MSW.

Wacław Skoczylas z kolei stwierdził, że dyrektorem biura przestał być 31 lipca 1990 r.¹³⁰ W rzeczywistości odwołano go z tej funkcji na podstawie rozkazu personalnego ministra spraw wewnętrznych Krzysztofa Kozłowskiego z 12 lipca (przeniesiono do dyspozycji komendanta głównego Policji z pozostawieniem na zaopatrzeniu dotychczasowej jednostki)¹³¹. BPG KGMO zlikwidowano w lipcu 1990 r.¹³²

Mimo wydania zarządzeń MSW nr 7/90 i 30/90, poinformowania URM i ogłoszenia w oficjalnej propagandzie DK MSW faktycznie nie powstał, a BPG i BK funkcjonowały w strukturach milicyjnej centrali do końca istnienia KGMO. Niemniej należy podkreślić, że na szczeblu decyzyjnym komunistycznego MSW i KGMO połączenie obu pionów zaprojektowano, uzgodniono i próbowano wdrożyć.

W pierwszej połowie 1990 r. w KGMO planowano identyczną z tą integrację dla mającej powstać Policji. W wypracowanych wówczas koncepcjach studyjnych zakładano scalenie w jednym pionie organizacyjnym zadań z zakresu zwalczania przestępczości kryminalnej i gospodarczej oraz współpracy z Interpolem. W założeniach z lutego¹³³ i kwietnia¹³⁴ 1990 r. – merytorycznie przygotowanych przez gen. Nowickiego i akceptowanych przez gen. Trzczińskiego – struktura realizująca wymienione

¹²⁸ Zapiski z rozmowy ze Zdzisławem Czarneckim, 6 V 2021 r. (w zbiorach autora).

¹²⁹ AIPN, 01635/2, Komunikat nr 13/90 dot. zmian personalnych, 22 III 1990 r., s. 14.

¹³⁰ AS, Sejm RP, 243/6, Protokół 14. posiedzenia KOK, 3 VI 1992 r., k. 685.

¹³¹ AIPN, 003178/476, Rozkaz personalny 02575A ministra spraw wewnętrznych, 12 VII 1990 r., k. 42–45. Wszedł w życie z dniem podpisania.

¹³² W zeznaniach Skoczylas wskazał kilka dat: BPG KGMO „z dniem 30 lipca zostało zlikwidowane” (AS, Sejm RP, 243/6, Protokół 14. posiedzenia KOK, 3 VI 1992 r., k. 676), pion PG „praktycznie został zlikwidowany z dniem 9 VII 1990 r.” (*ibidem*, k. 684), „Likwidacja pionu nastąpiła 6 VII 1990 r.” (ASN, TS, I TS 1/93, t. 14, Stenogram zeznań świadka Wacława Skoczylasa, 8 X 1996 r., s. 3416), druga połowa lipca 1990 r. (*ibidem*, s. 3423).

¹³³ AIPN, 1591/146, Notatka w sprawie projektu struktury organizacyjno-funkcjonalnej tworzonej Policji w Rzeczypospolitej Polskiej, 14 II 1990 r., k. 5–6 *dorso*.

¹³⁴ AIPN, 01305/677, Struktura organizacyjno-funkcjonalna i etatowa Policji RP (druga, poprawiona wersja projektu), 2 IV 1990 r., s. 13, 19, 40–44 maszynopisu.

zadania miała nosić nazwę Departament Kryminalny KGP i mieć odpowiedniki w komendach wojewódzkich (wydziały kryminalne) i rejonowych (wydziały, referaty, sekcje).

Na przełomie kwietnia i maja 1990 r. załamała się kariera gen. Trzcíńskiego, co miało związek z kontrowersyjną sprawą rzekomego polecenia dyrektora BDŚ KGMO, płk. Kazimierza Otłowskiego, by zniszczyć akta dotyczące śmierci Grzegorza Przemyska¹³⁵. Wraz z gen. Trzcíńskim odsunięto gen. Nowickiego. 10 maja na stanowisko komendanta głównego Policji powołano płk. Leszka Lamparskiego, a jednym z jego zastępców został płk Bogusław Strzelecki, którego 30 maja 1990 r. powołano na funkcję przewodniczącego Zespołu Nadzorującego Organizację Policji (ZNOP)¹³⁶.

Lamparski przyznał, że przy organizowaniu Policji sięgnięto do projektu „opracowanego pod kierunkiem gen. Trzcíńskiego przez zespół ludzi, których pracami kierował gen. Zbigniew Nowicki”¹³⁷. Z kolei Bogusław Strzelecki, mocno uwypuklając rolę Lamparskiego w powołaniu Policji, podkreślił, iż dla ZNOP najważniejszy problem stanowiło dostosowanie jej możliwości do nowej dynamicznej sytuacji. Ideą miało być zrjonalizowanie struktur i ewolucyjne tworzenie formacji w warunkach rewolucji kadrowej i odejść ze służby. Strzelecki podkreślił, że należało zmodyfikować sposób myślenia w kontekście zmiany funkcji organów ścigania¹³⁸.

W tej sytuacji istotą przekształceń, które dokonały się w lecie 1990 r., było uczynienie komendanta głównego Policji (bezpośrednio podległego ministrowi spraw wewnętrznych) centralnym organem administracji rządowej właściwym w sprawach ochrony bezpieczeństwa obywateli oraz utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego, z przyznaniem mu szerokich uprawnień, m.in. kadrowych¹³⁹. Strzelecki podkreślił, że pozyskano zaplecze logistyczne oraz informatyczne, a także pion techniki operacyjnej, co koreluje ze wspomnieniami Lamparskiego, który stwierdził: „od podstaw zaczęliśmy więc budować całe zaplecze gospodarcze, pion informatyki, tworzyliśmy własną łączność, za zgodą mini-

¹³⁵ Zob. P. Borysiuk, *Co jest w tych piwnicach... Podział zasobu archiwalnego i ewidencyjnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych w okresie 1989–1992. Rozpoznanie zagadnienia (Część II)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2021, t. 19, s. 807–808.

¹³⁶ AIPN, 3604/1, Decyzja nr 8 ministra spraw wewnętrznych w sprawie powołania Zespołu Nadzorującego Organizację Policji, 30 V 1990 r., k. 59–61.

¹³⁷ L. Lamparski, *Policja...*, s. 82.

¹³⁸ Zapiski z rozmowy z Bogusławem Strzeleckim, 7 V 2021 r. (w zbiorach autora).

¹³⁹ *Ibidem*.

stra Kozłowskiego przejęliśmy z MSW całą technikę operacyjną, której Milicja Obywatelska nie miała”¹⁴⁰.

W tych okolicznościach 15 czerwca 1990 r. zorganizowano KGP¹⁴¹. W centrali Policji powołano Biuro Operacyjno-Rozpoznawcze (BOR) KGP, jako jedno z jej dwunastu biur¹⁴². 15 października wprowadzono regulamin organizacyjny BOR KGP¹⁴³. Było ono odpowiedzialne „za rozpoznawanie, zapobieganie i zwalczanie przestępczości kryminalnej oraz w obrocie gospodarczym, a także za wypracowywanie i wdrażanie skutecznych form i metod działania w tym przedmiocie”¹⁴⁴. Oprócz wydziałów: I – ds. Zwalczania Przestępstw przeciwko Życiu i Zdrowiu, II – ds. Zwalczania Przestępstw przeciwko Mieniu, III – Analiz i Poszukiwań, oraz Krajowej Agencji Interpolu i Sekcji Ogólnej utworzono Wydział IV – ds. Zwalczania Przestępstw w Obrocie Gospodarczym¹⁴⁵. Miał on zapobiegać przestępstwom i ujawniać je oraz ich sprawców w obrocie gospodarczym, w szczególności w rolnictwie i gospodarce żywnościowej, budownictwie i przemyśle materiałów budowlanych, transporcie, komunikacji i łączności, drobnej wytwórczości, zagranicznych przedsiębiorstwach i spółkach, w przemyśle ciężkim i lekkim, bankowości oraz usługach niematerialnych, ponadto w zakresie „przemytu towarów i wartości dewizowych oraz nielegalnych transakcji w obrocie krajowym i zagranicznym”, a także „fałszerstw dokumentów, pieniędzy i papierów wartościowych”¹⁴⁶. Od lipca 1990 r. odpowiedniki terenowe BOR KGP organizowano w komendach wojewódzkich Policji w postaci wydziałów operacyjno-rozpoznawczych (WOR KWP)¹⁴⁷.

¹⁴⁰ *Trudne początki. Z nadinsp. w st. spocz. Leszkiem Lamparskim, pierwszym Komendantem Głównym Policji po 1989 roku, rozmawia Piotr Maciejczak, „Kwartalnik Policyjny” 2009, nr 2, s. 3. Zob. wystąpienie Strzeleckiego w trakcie konferencji naukowej „25 lat Ustawy o Policji”, 23 IV 2015 r. – strona internetowa Sejmu RP, zakładka „iTVSejm”: https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/transmisje_arch.xsp?rok=2015&type=inne&page=5#DA3D2FF3ED11E49F,C1257E05003478A5, dostęp 10 III 2021 r.*

¹⁴¹ GAP, KGP, 42x/1, Zarządzenie nr 1/90 komendanta głównego Policji w sprawie organizacji Komendy Głównej Policji, 15 VI 1990 r., k. 1–5.

¹⁴² *Ibidem*, k. 2. Oprócz BOR w strukturach KGP w czerwcu 1990 r. powołano do istnienia biura: Prezydzialne, Dochodzeniowo-Śledcze, Techniki Kryminalistycznej, Techniki Operacyjnej, Prewencji, Ruchu Drogowego, Informatyki, Kadr i Szkolenia, Łączności, Finansów, Zaopatrzenia.

¹⁴³ GAP, KGP, 42x/1, Zarządzenie nr 8/90 komendanta głównego Policji w sprawie nadania regulaminu organizacyjnego Biura Operacyjno-Rozpoznawczemu Komendy Głównej Policji, 15 X 1990 r., k. 180–189.

¹⁴⁴ *Ibidem*, k. 181.

¹⁴⁵ *Ibidem*, k. 183–185.

¹⁴⁶ *Ibidem*, k. 187–188.

¹⁴⁷ GAP, KGP, 42x/1, Zarządzenie nr 3/90 komendanta głównego Policji w sprawie organizacji komend wojewódzkich i rejonowych oraz komisariatów Policji, 5 VII 1990 r., k. 17–77.

Lamparski i Strzelecki zgodnie zauważyli, że BOR KGP powstało w wyniku połączenia milicyjnych BK i BPG oraz przypisania mu zadań Krajowej Agencji Interpolu¹⁴⁸. Nazwę tę (stworzoną przez Bogusława Strzeleckiego i ppłk. Krzysztofa Jabłońskiego) przyjęto w związku z faktem, że w kwietniowej ustawie o Policji jako jeden z rodzajów służb wskazano służbę operacyjno-rozpoznawczą, która – oprócz służb dochodzeniowo-śledczej, techniki kryminalistycznej, techniki operacyjnej – wchodziła w skład policji kryminalnej¹⁴⁹. Dyrektorem biura został ppłk Krzysztof Jabłoński¹⁵⁰.

Odnosząc się do kwestii będącej przedmiotem niniejszego artykułu, Bogusław Strzelecki stwierdził, iż „nie było żadnej likwidacji pionu PG” – dostosowano jedynie zwalczanie tego rodzaju przestępczości do ówczesnych możliwości. Podkreślił, że była to decyzja wyłącznie merytoryczna, spowodowana brakami kadrowymi w KGP. Dodał, że choć zmieniono nazwę, to nie zlikwidowano funkcji Policji w tym zakresie. Według Strzeleckiego w nowych warunkach stary pion PG, koncentrujący się głównie na zwalczaniu spekulacji oraz przestępczości dewizowej i urzędniczej, nie miał racji bytu. Dlatego postanowiono go scalić z pionem kryminalnym. Bogusław Strzelecki uznał, że będzie lepiej, gdy obie struktury powstającej Policji (KR i PG) znajdą się w jednym pionie. Jego zdaniem „błędem było utrzymywanie tego, co było stare”, a trwająca w całym resorcie rewolucja kadrowa powodowała, że trzeba było żmudnie budować funkcje PG od nowa, w nowych już warunkach, przy użyciu nowych narzędzi¹⁵¹.

Według niego nie oznacza to jednak, że nie trzeba było korygować przyjętego kierunku, co nastąpiło w 1991 r., w czym sam brał udział jako zastępca komendanta głównego Policji – utworzono wtedy Biuro do Walki z Aferowymi Nadużyciami Gospodarczymi KGP i komórki „K-17”¹⁵².

¹⁴⁸ *Przebudowa Policji. Rozmowa z płk. Bogusławem Strzeleckim – zastępcą komendanta głównego Policji*, GP 1990, nr 7, s. 2; L. Lamparski, *Policja...*, s. 83–84.

¹⁴⁹ Zob. art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 6 IV 1990 r. o Policji (DzU 1990, nr 30, poz. 179).

¹⁵⁰ Zapiski z rozmowy z Bogusławem Strzeleckim, 7 V 2021 r. (w zbiorach autora).

¹⁵¹ *Ibidem*.

¹⁵² *Ibidem*. „K-17” to nazwa wyspecjalizowanego pionu policyjnego do wykrywania przestępstw aferowych zorganizowanego w siedemnastu województwach w 1991 r. Na szczeblu centralnym – na podstawie zarządzenia nr 8 komendanta głównego Policji z 10 VII 1991 r. – sformowano Biuro do Walki z Aferowymi Nadużyciami Gospodarczymi KGP (potem przekształcone w Oddział do spraw Przestępczości Aferowej Departamentu Policji Kryminalnej KGP), co było konsekwencją uchwały Rady Ministrów z 9 VII 1991 r., zakładającej odbudowę w Policji pionu do zwalczania przestępczości gospodarczej. 29 VI 1992 r. powołano Biuro do spraw Przestępczości Gospodarczej KGP, a w drugiej połowie 1992 r. w komendach wojewódzkich Policji odtworzono wydziały ds. PG (zob. A. Misiuk, *Geneza...*, s. 182; „Spec-służba” na bosaka. Roz-

Do dziś w dyskursie publicznym nie wygasły kontrowersje związane z tzw. likwidacją pionu PG, co obliguje do tego, by przedstawić szerszy kontekst przygotowania organów MSW do zwalczania przestępczości gospodarczej w 1990 r.

Według Pawła Piotrowskiego DOG rozwiązano 31 lipca 1990 r.¹⁵³ W rzeczywistości departament musiał zakończyć funkcjonowanie już w początkach maja, kiedy to – na podstawie § 2 ust. 2 pkt b zarządzenia nr 043/90 z 10 maja 1990 r. o zaprzestaniu działalności SB – trzem departamentom MSW (DOKPP, DOG i DSiA) oraz ich wojewódzkim odpowiednikom nakazano „zaprzestać prowadzenia rozpoznania operacyjnego dotyczącego sytuacji społecznej, politycznej i gospodarczej kraju, z wyjątkiem spraw mających szczególne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa oraz działań wobec osób podejrzanych o dokonanie zamachu terrorystycznego”¹⁵⁴. Koreluje to z momentem odwołania z funkcji dyrektora DOG MSW gen. Józefa Sasina, co nastąpiło 4 maja¹⁵⁵.

W UOP nie utworzono pionu przeznaczanego do zwalczania przestępczości ekonomicznej, o czym świadczy zarządzenie nr 39 prezesa Rady Ministrów z 4 lipca 1990 r. w sprawie szczegółowego określenia zadań oraz struktury organizacyjnej UOP¹⁵⁶. W kwietniowej ustawie o UOP nie przewidziano realizacji takich spraw – stwierdzono jedynie, że do jego zadań należy „zapobieganie i wykrywanie przestępstw szpiegostwa i terroryzmu, a także innych poważnych przestępstw przeciwko państwu, oraz ściganie ich sprawców”¹⁵⁷. Należy ostrożnie podchodzić do stanowiska Rafała Leśkiewicza, iż określone w ustawie obowiązki UOP „polegały także na zwalczaniu przestępstw o charakterze ekonomicznym”¹⁵⁸. Jest to nawiązanie do poglądów Grzegorza Tokarza, który stwierdził, że w ustawie o UOP „dostrzeżono również ekonomiczny aspekt bezpieczeństwa państwa, funkcjonariusze UOP mieli nie tylko zapobiegać przestępstwom o charakterze ekonomicznym (które w poważnej mierze zagrażają bez-

---

mowa z szefem Oddziału KGP do spraw Przestępczości Aferowej nadkom. Tadeuszem Paciorkiem, GP 1991, nr 22, s. 1 i 6).

¹⁵³ P. Piotrowski, *Służba...*, s. 39.

¹⁵⁴ Zob. dokument nr 31 [w:] *Historyczno-prawna...*, s. 295–297.

¹⁵⁵ AIPN, Komunikat nr 20/90 dot. zmian personalnych, maj 1990 r., k. 1.

¹⁵⁶ Zob. dokument nr 31 [w:] *Historyczno-prawna...*, s. 305–307. W UOP powstały trzy zarządy: Wywiadu, Kontrwywiadu, Śledczy, oraz dziesięć biur: Prezydialne, Koordynacji i Prognoz, Analiz i Informacji, Techniki, Obserwacji, Szyfrów, Ewidencji i Archiwum, Kadr, Finansów, Administracyjno-Gospodarcze (zob. *ibidem*, s. 306–307).

¹⁵⁷ Art. 1 ust. 2 pkt 2 ustawy z 6 IV 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (DzU 1990, nr 30, poz. 180).

¹⁵⁸ R. Leśkiewicz, *Formalnoprawne...*, s. 69.

pieczeństwu państwa), ale również je wykrywać¹⁵⁹. W tym kierunku *de facto* poszła również Sylwia Galij-Skarbińska, która w swojej monografii obficie cytuje „Katalog zadań”, opracowany przez zespół do spraw utworzenia UOP 4 kwietnia 1990 r.¹⁶⁰ Należy jednak pamiętać, że właściwa organizacja UOP nastąpiła w okresie maj–lipiec 1990 r. i dopiero wtedy kwietniowe plany nabrały rzeczywistego kształtu.

Tymczasem Wojciech Brochwicz, zastępca dyrektora Zarządu Kontrwywiadu UOP, zauważył, że dopiero „we wrześniu 1990 r., po uzyskaniu informacji, że w KGB powstaje wydział do zwalczania przestępczości zorganizowanej, Andrzej Milczanowski polecił mi powołanie Wydziału XI, do którego znowu dobieierałem ludzi. Głównie wśród oficerów zajmujących się za PRL-u działalnością spółek z kapitałem zagranicznym, no bo mieli pojęcie o działalności gospodarczej, spółkach i kodeksie handlowym”¹⁶¹. Dodał: „W początkowych założeniach przestępczość gospodarcza nie leżała w zasięgu naszych zainteresowań. Ale jesienią zauważyliśmy, że w gospodarce dzieje się dużo złego. I nagle zrozumieliśmy, że nie ma nikogo w Polsce, kto by za to odpowiadał. Wtedy Milczanowski wpadł na pomysł utworzenia w kontrwywiadzie wydziału do zwalczania przestępczości gospodarczej”¹⁶². W innym miejscu skonstatował: „[...] utworzone struktury UOP ulegały zmianom, gdyż czas niezwykle szybko weryfikował nasze pomysły organizacyjne. Pod koniec 1990 r., na polecenie Andrzeja Milczanowskiego, w Zarządzie Kontrwywiadu powstał wydział odpowiedzialny za zwalczanie przestępczości gospodarczej”¹⁶³.

Sam Andrzej Milczanowski powstanie tej komórki w UOP datował na początek roku 1991, o czym świadczy jego wypowiedź z posiedzenia KAISW z 22 maja 1991 r., kiedy zauważył, że kontrwywiad „stara się elastycznie reagować na nowe zagrożenia, np. w początkach br. własnymi siłami, bez nowych funduszy i etatów, utworzono wydział zajmujący się rozpracowywaniem zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa wynikających z dynamicznie rozwijającej się przestępczości o charakterze mafijno-korupcyjnym”¹⁶⁴.

¹⁵⁹ G. Tokarz, *Ewolucja polskich służb specjalnych po 1989 r.*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2007, t. 2, s. 211.

¹⁶⁰ AIPN, 1585/18169, Katalog zadań, 4 IV 1990 r., s. 1–19; S. Galij-Skarbińska, *Model...*, s. 456–466.

¹⁶¹ G. Chlasta, *Czterech...*, s. 190.

¹⁶² *Ibidem*, s. 191.

¹⁶³ W. Raduchowski-Brochwicz, *UOP – początek*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 6 IV 2010, wydanie specjalne: *20-lecie UOP/ABW*, s. 69.

¹⁶⁴ BS, KAISW, Załącznik nr 3 do protokołu 53. posiedzenia w dniu 22 V 1991 r. – wyciąg ze stenogramu z posiedzenia Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych w dniu 22 V

Michał Piekarski, oceniając transformację organów MSW, zauważył: „Zasadnicze elementy systemu bezpieczeństwa wewnętrznego – w sensie struktury i zakresu zadań – były wzorowane na rozwiązaniach z okresu PRL. Pomijając zmianę nazw i struktur, podział zadań był *de facto* identyczny”¹⁶⁵. Tych słów nie można odnieść do osłony transformacji gospodarczej ani rozpoznania i ścigania przestępstw gospodarczych w 1990 r. W trakcie tworzenia UOP nie powołano bowiem do życia wyodrębnionych struktur do zwalczania przestępczości ekonomicznej, co zostało skorygowane w nieokreślonym momencie drugiej połowy 1990 i na początku 1991 r. Jednak początkowo utworzono tylko jeden wydział w Zarządzie Kontrwywiadu UOP¹⁶⁶. Nie wiąże się to z kwestią tzw. likwidacji pionu PG w Policji – sprawy te należy rozgraniczać, ponieważ zniesienie odrębności pionu PG niesłusznie może być wykorzystywane, by uzasadnić, że w okresie transformacji gospodarczej, po rozwiązaniu DOG MSW nie sformowano adekwatnych struktur UOP.

Fakt, że po likwidacji DOG brakowało w tworzonym UOP komórki ds. gospodarki, dostrzegł już Waclaw Skoczylas: „ten departament w roku 1990 został rozwiązany i praktycznie Urząd Ochrony Państwa został bez ogniwa, które gospodarką, finansami, bankowością się zajmowały”¹⁶⁷. W najnowszej literaturze przedmiotu zauważył to również Tomasz Kozłowski, który skonstatował, że urząd padł tu „ofiara braku szerokiej wizji i refleksji nad przyszłymi zadaniami tej instytucji”¹⁶⁸. W innym miejscu dodał, iż walka z przestępczością gospodarczą i aferalną wydawała się największym problemem UOP¹⁶⁹.

1991 r., s. 10. Za udostępnienie dokumentu dziękuję dr. Tomaszowi Kozłowskiemu (zob. *idem*, *Koniec...*, s. 261, przyp. 99).

¹⁶⁵ M. Piekarski, *Transformacja polskiego aparatu bezpieczeństwa w okresie przelomu ustrojowego. Wyzwania strategiczne* [w:] *Solidarność i opozycja polityczna w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 80. XX wieku. Wybrane zagadnienia*, red. J.R. Sielezin, M. Golińczak, Wrocław 2012 („Acta Universitatis Wratislaviensis”, nr 3386), s. 213.

¹⁶⁶ Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego nie udostępniła dokumentacji wytworzonej bądź zgromadzonej w Urzędzie Ochrony Państwa w 1990 r., w szczególności koncepcyjnej, związanej z utworzeniem „wydziału odpowiedzialnego za zwalczanie przestępczości gospodarczej”, powstałego w Zarządzie Kontrwywiadu UOP lub inaczej Wydziału XI (por. decyzja nr E-36218/2021 szefa ABW, z upoważnienia zastępcy dyrektora Biura Ewidencji i Archiwum ABW, dot. odmowy w całości dostępu do materiałów archiwalnych w zakresie wynikającym ze zgłoszenia zainteresowanego Piotra Borysiuka, 22 VI 2021 r., [w zbiorach świadka Waclawa Skoczylasa, 8 X 1996 r., s. 3412.

¹⁶⁷ ASN, TS, I TS 1/93, t. 14, Stenogram zeznań świadka Waclawa Skoczylasa, 8 X 1996 r., s. 3412.

¹⁶⁸ T. Kozłowski, *Koniec...*, s. 260. Wiele uwag w tej kwestii wraz z literaturą przedmiotu: *ibidem*, s. 260–266.

¹⁶⁹ Wypowiedzi Tomasz Kozłowskiemu w rozmowie z Antonim Dudkiem: Polskie Radio, Program 2, audycja „Rzeczypospolite”, 30 IX 2019 r., <https://www.polskieradio>.

Kwestia tzw. likwidacji pionu PG w Policji wywołała ogromne kontrowersje. Jednym z największych krytyków tej sytuacji był Hubert Kołecki, który zauważył: „w sierpniu 1990 r., a więc na samym początku przekształceń własnościowych w naszym kraju, na samym początku przechodzenia od gospodarki centralnie sterowanej do gospodarki wolnorynkowej, a więc w momencie, gdy na styku tych gospodarek zaistniała wręcz idealna sytuacja do nadużyć gospodarczych – dotychczasowy pion PG praktycznie i efektywnie przestał istnieć”¹⁷⁰. Z danych zebranych przez Kołeckiego wynika, że w styczniu 1989 r. pion PG w kraju liczył 2290 etatów operacyjnych i ok. 1200 dochodzeniowo-śledczych do walki z PG, co łącznie miało ich dawać prawie 3400 (w rzeczywistości blisko 3500). Z kolei po zmianach przeprowadzonych w 1990 r., na szczeblu centralnym Policji, w strukturach BOR KGP funkcjonariuszy mających zajmować się przestępstwami gospodarczymi było 17 (wcześniej 70). W WOR KWP z ok. 3400 etatów pozostało 210. Uwzględniając wydzielone komórki PG w komendach rejonowych Policji, Kołecki określił, że w sierpniu 1990 r. liczebność pionu PG w skali ogólnopolskiej wyniosła 460 etatów, czyli jedynie 14 proc. stanu ze stycznia 1989 r.¹⁷¹ Adam Rapacki dodał: „[w BOR KGP] problematyką zwalczania przestępstw gospodarczych zajmował się tylko jeden spośród siedmiu wydziałów. Zostaliśmy więc zdziesiątkowani. W jednostkach terenowych postąpiono analogicznie: mocno okrojone ogniwa do walki z PG włączono do wydziałów kryminalnych”¹⁷².

Wacław Skoczylas zauważył: „[...] jednoznacznie o likwidacji pionu PG nie można mówić, można mówić tylko o ograniczeniu działalności tego pionu. [...] Decyzja o likwidacji pionu PG to dla mnie byłaby taka decyzja, która by w ogóle zlikwidowała zainteresowanie policji problematyką przestępczości gospodarczej. Tego nigdy nie było i tego nikt nie powiedział”. Przyznał jednak, że „faktycznie ustawa o policji zlikwidowała istnienie wyspecjalizowanego ogniwa, jakim jest ogniwo do walki

pl/8/6479/Artykul/2374702,Dr-Tomasz-Kozlowski-Kiszczak-chcial-miec-pewnosc-ze-bedzie-reformowac-MSW-po-swojemu, dostęp 8 VII 2021 r.

¹⁷⁰ H. Kołecki, *Policyjno-kryminalistyczna...*, s. 31 (krytyczne uwagi co do praktycznej likwidacji pionu PG w 1990 r. *ibidem*, s. 9, 25–34, 60–61). W tym kontekście należy przywołać konstatację Leszka Szredera, komendanta głównego Policji w okresie 2003–2005, który stwierdził: „Policja weszła w okres transformacji gospodarczej ze zlikwidowanym pionem ds. zwalczania przestępczości gospodarczej. Był to czas powstawania wszystkich bandyckich fortun opartych na handlu alkoholem, przemyśle papierosów i przestępstwach bankowych” (L. Szreder, *Policja od 1990 r. w służbie dla obywatela* [w:] *Historia i rola społeczna formacji policyjnych w jubileuszu 85-lecia. Materiały z sympozjum naukowego organizowanego przez Komendę Główną Policji i Uniwersytet Warszawski – 23 lipca 2004 r.*, red. G. Jach, Warszawa 2005, s. 119).

¹⁷¹ H. Kołecki, *Policyjno-kryminalistyczna...*, s. 30–31.

¹⁷² E. Sitek-Wasiak, *Niepokorny...*, s. 50.

z przestępstwami gospodarczymi”, a szczątki tej struktury „włożono do pionu kryminalnego”¹⁷³.

Kwestia tzw. likwidacji pionu PG stała się również przedmiotem sporu politycznego. Krzysztof Kozłowski stwierdził: „Zlikwidowaliśmy co prawda istniejący w milicji pion przestępczości gospodarczej (posypały się za to gromy na nasze głowy), ale akurat ten pion był szczególnie silnie zintegrowany ze Służbą Bezpieczeństwa, a ponadto zajmował się w znacznej mierze czynami, które przestępstwami przestały być, a odwrotnie – stały się postawami pożądanymi w gospodarce rynkowej. Natomiast pojawiły się nowe formy przestępczości, na których nikt się nie znał”¹⁷⁴. Henryk Majewski natomiast zauważył, że wydziały PG zostały zlikwidowane „w końcówce lat osiemdziesiątych”, i dodał: „Myślę, że po to, żeby w okresie przekształceń nie było zwartego aparatu do ścigania takich przestępstw”¹⁷⁵.

Z kolei Antoni Macierewicz – na pytanie o to, kto w 1990 r. likwidował pion PG (Kozłowski czy Kiszczak) – odpowiedział, że doszło do tego wraz z „wprowadzeniem ustaw policyjnych”¹⁷⁶. Stwierdził ponadto: „[...] korzystając z zamiany milicji na policję, likwiduje się pion PG i rozpuszcza kilka tysięcy ludzi, którzy również zasilają rozmaite spółki. W rezultacie aparat policyjny zostaje pozbawiony wszelkich możliwości ścigania przestępstw gospodarczych”¹⁷⁷. Dodał: „[Pion PG] wymagał sporego odsiewu – to jest bezsporne – ale w żadnym wypadku likwidacji”¹⁷⁸. Bliski Macierewiczowi Andrzej Zalewski wskazał, że to „Jan Widacki rozwiązał bardzo istotny pion w Policji, tj. PG”¹⁷⁹.

Janusz Piechociński rozwiązanie wydziałów do walki z przestępczością gospodarczą w 1990 r. uznał za błąd¹⁸⁰. Z kolei Marek Biernacki najpierw

¹⁷³ ASN, TS, ITS 1/93, t. 14, Stenogram zeznań świadka Wacława Skoczylasa, 8 X 1996 r., s. 3426.

¹⁷⁴ K. Kozłowski, *Policja lat przełomu (1989–1990)* [w:] *Policja w Polsce. Stan obecny i perspektywy*, t. 1, red. A. Szymaniak, W. Ciepela, Poznań 2007, s. 55. Zob. również *Historia z konsekwencjami...*, s. 299.

¹⁷⁵ [E. Olczyk], *Zabawki, ubecy, GROM i gwarancja spokoju*, „Rzeczpospolita. Plus Minus”, 11–12 VIII 2018.

¹⁷⁶ J. Kurski, P. Semka, *Lewy czerwcowy. Mówią: Kaczyński, Macierewicz, Parys, Głapiński, Kostrzewa-Zorbas*, Warszawa [1992], s. 209.

¹⁷⁷ *Ibidem*, s. 208.

¹⁷⁸ *Ibidem*, s. 209.

¹⁷⁹ „Początek całkowitej reformy państwa”. Z Andrzejem Zalewskim, wiceministrem spraw wewnętrznych w rządzie Jana Olszewskiego, rozmawia Piotr Woyciechowski [w:] W. Bagiński, S. Cenckiewicz, P. Woyciechowski, *Konfidenci*, Warszawa 2015, s. 668.

¹⁸⁰ Szeryf z Wiejskiej. Z Januszem Piechocińskim, posłem PSL, przewodniczącym sejmowej komisji nadzwyczajnej „do spraw przeciwdziałania aferom”, rozmawia Zdzisław Zaryczny, „Prawo i Życie” 1993, nr 20, s. 6.

stwierdził, że była to „niemająca uzasadnienia tajemnicza likwidacja”, a potem doprecyzował: „Mimo dobrych chęci, jakie przyświecały likwidacji pionów policji gospodarczej, ta decyzja – z uwagi na dokonującą się transformację gospodarczą i społeczną – okazała się błędna. Spowodowała osłabienie i tak rachitycznych organów ścigania”¹⁸¹.

We współczesnej dyskusji naukowej Emil Pływaczewski zauważył, że „w zasadzie nie była to taka totalna likwidacja, lecz neutralizacja jej struktury”¹⁸². Bez względu na to, czy zjawisko to nazwać likwidacją (Kołecki) czy neutralizacją (Pływaczewski), kwestia ta do dziś wywołuje emocje. Arkadiusz Nyzio wskazał: „Popularne twierdzenie o likwidacji pionu przestępstw gospodarczych jest nadużyciem. Faktycznie, zniesiono jego odrębność, nie oznacza to jednak, że zaprzestano realizowania zadań z zakresu zwalczania PG”¹⁸³.

Piotr Majer podkreślił, że przy tworzeniu KGP w 1990 r. najwięcej kontrowersji wzbudziło to, iż w jej strukturze nie uwzględniono jednostki do walki z PG¹⁸⁴. Zauważył: „Cynicy, hołdujący dodatkowo spiskowej teorii dziejów, tłumaczyli to świadomym zaniechaniem mającym ułatwić rodzącym się kapitalistom zdobycie przysłowiowego pierwszego miliona dolarów. Idealiści stali natomiast na stanowisku, że u podłoża tej decyzji leżało przekonanie, iż znoszenie własności państwowej – w powszechnym odczuciu niczyjej – uczyni ten pion zbędnym, gdyż prywatny właściciel sam będzie dbał o swoją własność. Niezależnie jednak od motywów decyzja ta okazała się błędna”¹⁸⁵.

Andrzej Misiuk, dostrzegając ten dualizm, podobnie jak Majer, skostatowała: „Zgodnie z opinią pracowników pionu zwalczania przestępczości gospodarczej, w tym czasie mieliśmy do czynienia z rozpadem elitarniej i profesjonalnej grupy zawodowej, rozpoczętym już pod koniec lat osiemdziesiątych i kontynuowanym na początku lat dziewięćdziesiątych XX w.”¹⁸⁶.

Na koniec warto przywołać refleksję Wacława Skoczylasa, który w kontekście okresu 1989–1990 zauważył: „[...] organy bezpieczeństwa i porządku w tym okresie troszeczkę osłabiły swoją działalność.

¹⁸¹ *Polska bez mafii... Z Markiem Biernackim rozmawia Marcin Trzciniński*, Warszawa 2002, s. 28, 45.

¹⁸² Spisany fragment wypowiedzi Emila Pływaczewskiego w dyskusji na konferencji naukowej „Transformacja ustrojowa: geneza, mechanizmy i skutki. Panel 6/7” [„Przemoc”], kanał „IPNtv Konferencje” na platformie YouTube, 5 VI 2019 r., <https://www.youtube.com/watch?v=9meFZSsBH1k>, dostęp 8 IV 2021 r.

¹⁸³ A. Nyzio, *Rakowiecka...*, s. 325–326.

¹⁸⁴ P. Majer, *Ustawy...*, s. 257.

¹⁸⁵ *Ibidem*, s. 257.

¹⁸⁶ A. Misiuk, *Geneza...*, s. 181.

Przypominam, był to okres transformacji, a więc okres, kiedy koniecznie chciano milicję przemienić rzeczywiście w tę nowoczesną policję, szukano nowych rozwiązań i niestety w wyniku tych nowych rozwiązań rozwiązano mój pion przestępstw gospodarczych, co zawsze uważałem za niezwykle karygodne, niezwykle niefortunne. Chcę powiedzieć, że daleki byłem od politycznych reperkusji tego, interesowały mnie wyłącznie reperkusje ekonomiczne i skutki dla gospodarki”¹⁸⁷.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (AABW).
- Archiwum Akt Nowych (AAN).
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (AIPN).
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Delegatura w Kielcach (AIPN Ki).
- Archiwum Rady Ministrów (ARM).
- Archiwum Sejmu (AS).
- Archiwum Sądu Najwyższego (ASN) – akta Trybunału Stanu (TS).
- Biblioteka Sejmowa (BS).
- Główne Archiwum Policji (GAP).

Edycje źródłowe dokumentów

- Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990). Zbiór studiów*, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013.
- Normatywy Departamentu III oraz Departamentu Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa MSW (1956–1990)*, wybór dokumentów W. Frazik, C. Wilanowski, wstęp, red. i oprac. C. Wilanowski, Warszawa 2020.
- Służba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1988–1990. Region łódzki*, wstęp, wybór i oprac. S. Pilarski, Warszawa–Łódź 2009.
- Zmierzch dyktatury. Polska lat 1986–1989 w świetle dokumentów*, t. 2: *Czerwiec–grudzień 1989*, wybór, wstęp i oprac. A. Dudek, Warszawa 2010.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (DzU 1990, nr 30, poz. 179).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (DzU 1990, nr 30, poz. 180).

¹⁸⁷ ASN, TS, I TS 1/93, t. 14, Stenogram zeznań świadka Waclawa Skoczylasa, 8 X 1996 r., s. 3408.

Wywiady, rozmowy

Nieautoryzowane rozmowy telefoniczne z Waławem Skoczylasem (osobiste spotkanie uniemożliwiła pandemia Covid-19), 26 II 2021 r., 4 V 2021 r., 8 V 2021 r.

Rozmowa ze Zdzisławem Czarneckim, 6 V 2021 r.

Rozmowa z Romanem Hulą, 5 V 2021 r.

Rozmowa z Adamem Rapackim, 24 II 2021 r.

Rozmowa z Bogusławem Strzeleckim, 7 V 2021 r.

Rozmowa z niewymienionym z imienia i nazwiska funkcjonariuszem byłego Biura Kryminalnego Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej, 17 II 2021 r.

Wspomnienia, wywiady rzeki

Bereś W., Burnetko K., *Gliniarz z „Tygodnika”. Rozmowy z byłym ministrem spraw wewnętrznych Krzysztofem Kozłowskim*, Warszawa 1991.

Byłem człowiekiem Kiszczaka. Generał Marek Ochocki w rozmowie z Krzysztofem Spychalskim, Łódź 1992.

Chlasta G., *Czterech. Brochwicz, Miodowicz, Niemczyk, Sienkiewicz*, Warszawa 2014.

Historia z konsekwencjami, rozmawiają Krzysztof Kozłowski i Michał Komar, Warszawa 2009.

Hula R., *Glina*, Gdynia 2013.

Jarczewski W., *Transformacja ustrojowa, pryzmat wspomnień i refleksji funkcjonariusza Milicji/Policji* [w:] *100-lecie polskiej Policji. Historia i współczesność*, red. J. Gmitruk, Z. Judycki, T. Skoczek, Warszawa 2019.

Kozłowski K., *Policja lat przełomu (1989–1990)* [w:] *Policja w Polsce. Stan obecny i perspektywy*, t. 1, red. A. Szymaniak, W. Ciepela, Poznań 2007.

Kurski J., Semka P., *Lewy czerwcowy. Mówią: Kaczyński, Macierewicz, Parys, Glapiński, Kostrzewa-Zorbas*, Warszawa [1992].

Lamparski L., *Policja bez tajemnic*, Warszawa 1993.

[Olczyk E.], *Zabawki, ubecy, GROM i gwarancja spokoju*, „Rzeczpospolita. Plus Minus”, 11–12 VIII 2018.

„Początek całkowitej reformy państwa”. Z Andrzejem Zalewskim, wiceministrem spraw wewnętrznych w rządzie Jana Olszewskiego, rozmawia Piotr Woyciechowski [w:] W. Bagieński, S. Cenckiewicz, P. Woyciechowski, *Konfidenci*, Warszawa 2015.

Polska bez mafii... Z Markiem Biernackim rozmawia Marcin Trzcziński, Warszawa 2002.

Przebudowa Policji. Rozmowa z płk. Bogusławem Strzeleckim – zastępcą komendanta głównego Policji, „Gazeta Policyjna” 1990, nr 7.

Raduchowski-Brochwicz W., *UOP – początek*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 6 IV 2010, wydanie specjalne: *20-lecie UOP/ABW*.

- Sitek-Wasiak E., *Niepokorny. Rozmowy z generałem Adamem Rapackim*, Warszawa 2015.
- „Spec-służba” na bosaka. Rozmowa z szefem Oddziału KGP do spraw Przystępczości Aferowej nadkom. Tadeuszem Paciorkiem, „Gazeta Policyjna” 1991, nr 22.
- Szeryf z Wiejskiej. Z Januszem Piechocińskim, posłem PSL, przewodniczącym sejmowej komisji nadzwyczajnej „do spraw przeciwdziałania aferom”, rozmawia Zdzisław Zaryczny, „Prawo i Życie” 1993, nr 20.
- Trudne początki. Z nadinsp. w st. spocz. Leszkiem Lamparskim, pierwszym Komendantem Głównym Policji po 1989 roku, rozmawia Piotr Maciejczak, „Kwartalnik Policyjny” 2009, nr 2.
- Widacki J., *Czego nie powiedział generał Kiszczak. Z Janem Widackim rozmawia Wojciech Wróblewski*, Warszawa 1992.

Informacja publiczna

Pismo naczelnika Wydziału do Spraw Parlamentarnych Gabinetu Komendanta Głównego Policji KGP Gip-1139/871/20/KR do Piotra Borysiuka z 4 marca 2020 r. stanowiące odpowiedź na wniosek o udostępnienie informacji publicznej (w zbiorach autora).

Opracowania

- Bagieński W., Gontarczyk P., *Afera „Żelazo” w dokumentach MSW i PZPR*, Warszawa 2012.
- Borysiuk P., *Co jest w tych piwnicach... Podział zasobu archiwalnego i ewidencyjnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych w okresie 1989–1992. Rozpoznanie zagadnienia (Część II)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2021, t. 19.
- Borysiuk P., *Problem połączenia Biura Dochodzeniowo-Śledczego Komendy Głównej MO z Biurem Śledczym MSW w okresie transformacji resortu spraw wewnętrznych w latach 1989–1990*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2022, nr 20.
- Dudek A., *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, Kraków 2004.
- Frazik W., *Struktury organizacyjne Służby Bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1956–1990* [w:] *Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce 1945–1990*, red. F. Musiał, M. Wenklar, Kraków 2009.
- Galij-Skarbińska S., *Model reformy polskich służb specjalnych na tle innych krajów postkomunistycznych – rozważania teoretyczne*, „Fides, Ratio et Patria. Studia toruńskie” 2016, nr 5.
- Galij-Skarbińska S., *Model zmiany cywilnych służb specjalnych w Polsce w latach 1989–1990. Powstanie Urzędu Ochrony Państwa*, Toruń 2019.

- Galij-Skarbińska S., *The Transformation of Civil Secret Service in Poland in 1989–1990*, Toruń 2016.
- Galij-Skarbińska S., *Zmiany w strukturze resortu spraw wewnętrznych w drugiej połowie 1989 r. Referat gen. Czesława Kiszczaka – wrzesień 1989 r.*, „Fides, Ratio et Patria. Studia toruńskie” 2018, nr 9.
- Kołecki H., *Policyjno-kryminalistyczna problematyka współczesnej przestępczości ekonomiczno-finansowej w Polsce*, Poznań 1992.
- Kopka S., *Niebieski związek*, Warszawa 2005.
- Kopka S., *Spełnione marzenie*, Warszawa 2015.
- Kozłowski T., *Koniec imperium MSW. Transformacja organów bezpieczeństwa państwa 1989–1990*, Warszawa 2019.
- Leśkiewicz R., *Formalnoprawne aspekty powstania Urzędu Ochrony Państwa [w:] Urząd Ochrony Państwa 1990–2002. 25 lat UOP ABW, 6 kwietnia 2015*, red. Z. Nawrocki et al., Warszawa 2015.
- Leśkiewicz R., *Od Służby Bezpieczeństwa do Urzędu Ochrony Państwa*, „Dzieje Najnowsze” 2016, nr 1.
- Leśkiewicz R., *Ustalenia w tle. Przeobrażenia aparatu bezpieczeństwa w służby specjalne państwa demokratycznego (1988–1990) [w:] Między PRL a III RP (1989–1990). Legalizm czy kontynuacja?*, red. P. Pleskot, Warszawa 2020.
- Madej K., *Bezradność lub represja. Władze wobec przestępczości gospodarczej w PRL (1956–1970)*, Warszawa 2010.
- Madej K., *Milicja Obywatelska wobec przestępczości gospodarczej (1956–1970). Ewolucja struktur i jej uwarunkowania*, „Przegląd Historyczny” 2007, t. 98, z. 1.
- Majer P., *Geneza związków zawodowych funkcjonariuszy i pracowników Policji [w:] 95 lat służb policyjnych w Polsce*, red. E. Ura, S. Pieprzny, Rzeszów 2015.
- Majer P., *Między koniecznością a możliwościami – przekształcenia w resorcie spraw wewnętrznych w okresie transformacji ustrojowej w Polsce; aspekty organizacyjno-prawne*, „Zeszyty Prawnicze” 2011, t. 11, nr 3.
- Majer P., *Milicja Obywatelska i Policja w latach 1944–1994. Geneza i podstawowe przeobrażenia*, „Przegląd Policyjny” 1994, nr 4.
- Majer P., *Milicja Obywatelska w systemie organów władzy PRL (zarys problematyki i źródła)*, Toruń 2003.
- Majer P., *Resort spraw wewnętrznych w okresie transformacji ustrojowej w Polsce (aspekty organizacyjno-prawne)*, „Echa Przeszłości” 2009, t. 10.
- Majer P., *Ustawy polskiej Policji (1791–2011). Źródła z komentarzem*, wyd. 2, Szczytno 2013.
- Misiuk A., *Geneza i rozwój służb policyjnych zajmujących się zwalczaniem przestępczości gospodarczej w Polsce [w:] Przeciwdziałanie patologiom na rynkach finansowych. Od edukacji ekonomicznej po prawnokarne środki oddziaływania*, red. W. Pływaczewski, Warszawa 2015.

- Nyzio A., *Rakowiecka w remoncie. Transformacja polityki bezpieczeństwa wewnętrznego Polski w latach 1989–1993*, Kraków 2020.
- Paciorek T., *Biuro do spraw Przestępczości Gospodarczej KGP [w:] Wyższa Szkoła Policji 1990–1995. Księga jubileuszowa z okazji 5 rocznicy powołania. Studia i materiały*, red. M. Goettel, Szczytno 1995.
- Piekarski M., *Transformacja polskiego aparatu bezpieczeństwa w okresie przełomu ustrojowego. Wyzwania strategiczne [w:] Solidarność i opozycja polityczna w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 80. XX wieku. Wybrane zagadnienia*, red. J.R. Sielezin, M. Golińczak („Acta Universitatis Wratislaviensis”, nr 3386), Wrocław 2012.
- Piotrowski P., *Nowe służby na nowe czasy. Uwagi na temat likwidacji Służby Bezpieczeństwa, weryfikacji i utworzenia Urzędu Ochrony Państwa [w:] Niepodległość ma jeden kształt. Antoniemu Macierewiczowi w 70. rocznicę urodzin*, red. M. Kozłowski, Łomianki 2018.
- Piotrowski P., *Przemiany w MSW w latach 1989–1990*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2004, nr 4.
- Piotrowski P., *Służba Bezpieczeństwa w latach 1975–1990 [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 3: 1975–1990*, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008.
- Piotrowski P., *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1.
- Pleskot P., *W cieniu centrali. Struktury pionu SB Komendy Stołecznej MO i Stołecznego Urzędu Spraw Wewnętrznych w latach 1975–1990*, Warszawa 2018.
- Sikora M., *Koncesjonowany kapitalizm. Służba Bezpieczeństwa MSW a „spółki polonijne” w PRL (1976–1989)*, „Dzieje Najnowsze” 2013, R. 45, z. 3.
- Sikora M., *Służba Bezpieczeństwa MSW a system bankowy PRL w dobie przekształceń gospodarczych drugiej połowy lat osiemdziesiątych XX w. Wstęp do analizy zagadnienia*, „Studia Polityczne” 2012, nr 30.
- Sikora M., *Służba Bezpieczeństwa wobec przekształceń ekonomicznych w Polsce 1980–1989. Przyczynek do badań nad ingerencją polskich służb specjalnych w gospodarkę*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2012, nr 20.
- Skoczylas W., *Poziom pracy operacyjnej w zwalczaniu przestępczości*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej MSW im. gen. F. Józwiaka – Witolda w Szczytnie” 1988, nr 2.
- Skoczylas W., *Ujawnianie i zwalczanie przestępczości gospodarczej (niektóre problemy)*, „Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych” 1989, R. 17, nr 55.
- Szreder L., *Policja od 1990 r. w służbie dla obywatela [w:] Historia i rola społeczna formacji policyjnych w jubileuszu 85-lecia. Materiały z sympozjum naukowego organizowanego przez Komendę Główną Policji i Uniwersytet Warszawski – 23 lipca 2004 r.*, red. G. Jach, Warszawa 2005.

Tokarz G., *Ewolucja polskich służb specjalnych po 1989 r.*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2007, t. 2.

Wszolek G., *Służba Bezpieczeństwa w Krakowie na tle przemian w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych 1989–1990*, Warszawa 2019.

Publikacje prasowe

Cierlica E., *Polsce i Narodowi*, „W Służbie Narodu” 1989, nr 43.

Cierlica E., *W spadku dla Policji*, „Magazyn Kryminalny 997” 1990, nr 7 (18 II 1990).
J[urczenko] I., *Złoczyńcy u drzwi. Milicja nie nadąza z rejestracją przestępstw*, „Prawo i Życie” 1990, nr 1.

List otwarty 54 funkcjonariuszy MO, „Gazeta Wyborcza”, 13 IX 1989.

Nowi komendanci wojewódzcy, „Gazeta Policyjna” 1999, nr 21.

Ordyński J., *Milicja informowała rząd*, „Rzeczpospolita”, 9 X 1996.

Powołania, „Gazeta Policyjna” 1999, nr 19.

Widzę niekosztowne rezerwy, „Gazeta Policyjna” 1995, nr 7.

Zmiany kadrowe, „Gazeta Policyjna” 1991, nr 25.

Netografia

<https://kbrapacki.pl/kompetencje-zespołu/adam-rapacki.html>, dostęp 28 II 2021 r.

<https://sggrp.pl/sggrp/nasze-wladze/zarzad/>, dostęp 12 III 2021 r.

https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/transmisje_arch.xsp?rok=2015&type=inne&page=5#DA3D2FF3ED11E49FC1257E05003478A5, dostęp 10 III 2021 r.

<https://www.youtube.com/watch?v=9meFZSsBH1k>, dostęp 8 IV 2021 r.

Streszczenie: Celem artykułu jest opisanie najbardziej dyskusyjnego elementu strukturalnych przekształceń Milicji Obywatelskiej i sformowania Policji, tj. likwidacji pionu do walki z przestępstwami gospodarczymi. W dyskursie publicznym jest to emblematyczny przykład słabości państwa w ściganiu aferowej przestępczości gospodarczej i nieuczciwego bogacenia się w okresie zmian ustrojowo-ekonomicznych. W tekście kompleksowo opisano tę transformację – począwszy od utworzenia w sierpniu 1989 r. ulokowanego w strukturach Służby Bezpieczeństwa Departamentu Ochrony Gospodarki Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, który miał odgrywać pierwszoplanową rolę w sprawach gospodarczych. Z kolei w okresie październik 1989 – luty 1990 r. w MSW i Komendzie Głównej MO zaplanowano integrację Biura do Walki z PG i Biura Kryminalnego KGMO, uzgodniono ją i formalnie jej dokonano, czego efektem było powołanie Departamentu Kryminalnego MSW. Faktycznie jednak do połączenia nie doszło, a oba pionki funkcjonowały odrębnie do końca istnienia MO. Scalono je w trakcie powoływania Policji w połowie 1990 r. – sformowano wówczas Biuro Operacyjno-Rozpoznawcze Komendy

Główniej Policji oraz wydziały operacyjno-rozpoznawcze w komendach wojewódzkich. Jest bezsporne, że w czasie tworzenia Policji zniesiono organizacyjne wyodrębnienie pionu PG. W artykule przytoczono szeroką dyskusję naukową i polityczną w tym zakresie.

Słowa kluczowe: przestępczość gospodarcza, Milicja Obywatelska, Policja

Piotr Borysiuk (ur. 1982), magister historii, archiwista, absolwent Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, pracownik Głównego Archiwum Policji Komendy Głównej Policji. Jego zainteresowania badawcze dotyczą archiwoznawstwa, struktur MO i SB, historii Biura „C” MSW. Autor studiów *Specyfika funkcjonowania archiwów wyodrębnionych w Polsce – aspekty prawno-historyczne i strukturalne. Zarys problematyki oraz Co jest w tych archiwach... Podział zasobu archiwalnego i ewidencyjnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych w okresie 1989–1992. Rozpoznanie zagadnienia (Część I)*.

The Issue of the Liquidation of the Office for Combating Economic Crimes of the Citizens' Militia Headquarters in the Period 1989–1990

Abstract: The aim of this article is to describe the most debatable element of the structural transformation of the Citizens' Militia and the formation of the Police, specifically the liquidation of the economic crime division. In public discourse, it is an emblematic example of the state's weakness in prosecuting fraud crimes and fraudulent enrichment during a period of political and economic change. The text comprehensively describes this transformation – starting with the establishment in August 1989 of the Department of Economic Protection of the Ministry of the Interior, located within the structures of the Security Service, which was to play a leading role in economic affairs. Meanwhile, in the period from October 1989 to February 1990, the integration of the Office for Combating Economic Crimes and the Criminal Bureau of the Citizens' Militia Headquarters was planned, agreed on and officially implemented, resulting in the establishment of the Criminal Department of the Ministry of the Interior. However, the merger did not actually take place and the two divisions functioned separately until the end of the Citizens' Militia. They were merged during the establishment of the Police in mid-1990. At that time, the Operational and Exploratory Office of the Police Headquarters and Operational and Exploratory Departments in the Provincial Police Headquarters were formed. It is indisputable that the organisational separation of the Economic Crime Division was abolished at the time of the establishment of the Police. The article cites a wide-ranging academic and political discussion in this regard.

Keywords: economic crime, Citizens' Militia, Police

Piotr Borysiuk (b. 1982), MA in history, archivist, graduate of the Institute of History of the Jagiellonian University, employee of the Main Police Archive of the Police Headquarters. His research interests include archival studies, the structures of the Citizens' Militia and the Security Service, and the history of the "C" Office of the Ministry of the Interior. Author of the study *Specyfika funkcjonowania archiwów wyodrębnionych w Polsce – aspekty prawno-historyczne i strukturalne. Zarys problematyki* [Specific Nature of the Functioning of Classified Archives in Poland – Legal-Historical and Structural Aspects. An Outline of Issues] and *Co jest w tych archiwach... Podział zasobu archiwalnego i ewidencyjnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych w okresie 1989–1992. Rozpoznanie zagadnienia* [What's in the Archives... A Breakdown of the Archival and Record-keeping Resources of the Communist Ministry of the Interior in 1989–1992. Identification of the Issue] (Part I).